

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра української мови

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «НОМІНАТИВНІ ПРОЦЕСИ В ТЕМАТИЧНІЙ ГРУПІ ЛЕКСИКИ
«РИСИ ЛЮДИНИ» НА МЕТЕРІАЛІ ЦЕНТРАЛЬНОПОДІЛЬСЬКИХ
ГОВІРОК»

студентки 2 курсу 2МУУ групи
освітньої програми Середня освіта. Українська мова
і література
спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська
мова і література)
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
ступеня вищої освіти магістр
Бондарук Юлії Ігорівни

Науковий керівник: Гороф'янюк І. В., канд. філол. наук,
доцент

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

Вінниця – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ЛЕКСИЧНА НОМІНАЦІЯ: ЗАГАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ.....	6
1.1 Номінація як процес	5
1.2 Первинна і вторинна номінація.....	12
1.3 Способи номінації.....	18
1.4 Засоби номінації.....	22
1.5 Принципи номінації.....	27
Висновки до Розділу I.....	33
Розділ 2. НОМІНАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЗВ ЛЮДИНИ В ГОВІРКАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОДІЛЛЯ.....	35
2.1 Засоби номінації людини та її рис у центральноподільських говірках.....	35
2.2 Способи номінації людини та її рис у центральноподільських говірках...41	
2.3 Первинна і вторинна номінація людини та її рис у говірках Центрального Поділля.....	47
Висновки до Розділу 2.....	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	58
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Життєдіяльність людини та мова нерозривно пов'язані між собою. Для комфортного існування людина створює назви, змінює їх відповідно до своїх мовленнєвих потреб, наділяє їх певними ролями та функціями. Так утворюється матеріальна база для лінгвістичних досліджень, одне з яких «номінативні процеси», тобто процес створення назви з точки зору її семантики, словотворчих особливостей. Дослідження принципів, способів і засобів номінації дозволить виокремити специфічні особливості творення назв тематичної групи лексики «Риси людини» у говірках Центрального Поділля. Ареал центральноподільських говірок розташовано у Вінницькій області. Доцільність виділення зони центральноподільських говірок як одиниці внутрішнього діалектного членування подільського говору вперше обґрунтувала І. Гороф'янюк, якій вдалося окреслити ареал центральноподільських говірок та визначити типові риси цього мовно-територіального утворення на всіх мовних рівнях [24].

Теорія назвотворення викликала зацікавлення у багатьох вчених попереднього століття таких як В. Гак, Н. Артюнова, А. Журавльов та інші. Дослідження номенів не менш актуальне серед лінгвістів XXI століття: О. Дудника, І. Завальнюк, І. Гороф'янюк, Є. Косих та інших.

У наукових роботах вчені більшою мірою акцентують увагу на загальному процесі творення літературних назв чи охоплюють певні тематичні групи. Тематична група лексики «Риси людини» досліджена в українських говірках недостатньо: В. Лєснова дослідила особливості номінації рис людини в українських східнословобожанських говірках [5], О. Дворякін здійснив аналіз цієї тематичної тематичної групи на номінативному матеріалі українських східностепових говірок [33], І. Гороф'янюк та Н. Родюк підготували розвідку, присвячену стереотипним назвам людини в центральноподільських говірках [25]. Наразі маємо комплексне дослідження семантико-словотвірної характеристики оцінних

назв осіб в українській літературній мові, здійснене Т. Вільчінською [11]. Натомість системного дослідження назв людини, її рис у подільському говорі ще не маємо, що посилює **актуальність** нашої роботи.

Об'єктом дослідження є номінативні одиниці тематичної групи лексики «Риси людини» у центральноподільських говірках.

Предметом магістерської роботи є способи та засоби номінації людини та її рис у центральноподільських говірках.

Метою дослідження є аналіз номінацій у тематичній групі лексики «Риси людини» на матеріалі говірок Центрального Поділля з погляду способів і засобів їх утворення.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1) опрацювати та проаналізувати вітчизняні наукові джерела про теорію номінації;

2) сформувані емпіричну базу роботи – діалектологічну матрицю «Назви людини, її рис» на матеріалі говірок Центрального Поділля;

3) класифікувати аналізовані назви відповідно до засобів, способів та типів номінації;

4) проаналізувати семантичні та словотворчі особливостей номінації людини в говірках центрального Поділля.

Під час аналізу семантичних та словотворчих особливостей використані такі **методи**: описовий: характеристика зібраного матеріалу; семантичний: для з'ясування значення певних номенів у контексті типів номінації; метод кількісного аналізу.

Емпірична база дослідження – 500 номінативних одиниць, зафіксованих у центральноподільських говірках 17 населених пунктах Вінницької області, які записані експедиційним методом студентами факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха упродовж 2010-2016 рр.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що в ній поглиблено дослідження номенів тематичної групи лексики «Риси людини»,

здійснено розгорнутий комплексний аналіз номінацій, який досі не вивчався або вивчався вибірково.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що на конкретному фактичному матеріалі проаналізовано способи, засоби і типи номінації. Отримані результати поглиблюють знання про номінацію в тематичній групі лексики «Риси людини». Результати роботи доповняють знання в царині номінації, а також будуть певним внеском у вивчення номенів рис людини.

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані під час вивчення дисциплін «Українська діалектологія» та «Ономастика»; укладання діалектологічних словників; вивчення особливостей українського словотвору.

Структура дослідження. Дипломна магістерська робота складається зі вступу, двох розділів («Лексична номінація: загальні теоретичні засади», «Номінаційні особливості назв людини в говірках Центрального Поділля»), висновків, списку використаної літератури (97 позицій) та додатків. Загальний обсяг роботи – 75 сторінок (58 основного тексту).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були висвітлені в доповіді на ІХ Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи» (м. Вінниця, 9–10 квітня 2020 р.).

Публікації: Бондарук Ю. Способи номінації в тематичній групі лексики «Риси людини» (на матеріалі говірок Центрального Поділля) // *Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи*: Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Вінниця, 9–10 квітня 2020 р.) / Відп. ред. І. В. Гороф'янюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2020.

РОЗДІЛ 1.

ЛЕКСИЧНА НОМІНАЦІЯ: ЗАГАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

1.1 Номінація як процес

У традиційній лінгвістиці поняття «номінація» трактується як «утворення мовних одиниць, що характеризуються номінативною функцією, тобто служать для назви й вицленовування фрагментів немовної реальності й формування відповідних понять про них у формі значення мовних одиниць – слів, словосполучень, фразеологізмів, речень» [31].

О. Тараненко в енциклопедії «Українська мова» поняття «номінація» подає у трьох тлумаченнях: «номінація (лат. *nominatio* – називання, іменування) – 1) творення і надання назв (та іномінація мов. позначень) пізнаним і вицленуваним фрагментам дійсності, тобто встановлення відношень позначального і позначуваного між певною мов. одиницею і відповід. предметом (явищем, ознакою і т. іномінація); 2) результат цього процесу, тобто сама назва; 3) називання як використання вже готових найменувань у процесі мовленнєвих актів» [75, с. 418].

Слід зазначити, що Селіванова також розглядає номінацію у широкому і вузькому розмінні: «а) ширше – взагалі як знакової репрезентації позамовних об'єктів, властивої всім типам мов. знаків (реалізація репрезентативної функції мови, за К. Бюлером); б) вужче – тільки як називання об'єктів, тоді як указування на них (функція дейктичних одиниць) або їх вираження (напр., за допомогою вигуків) вважається невластивою номінацією або взагалі виводиться за її межі. Комплексне вивчення номінації здійснюється в ономасіології» [64].

Щодо вузького розуміння номінації В. Катерміна зазначає: «спостереження свідчать, що у вузькому вживанні номінація розуміється як позначення предметів за допомогою окремих слів або словосполучень. Відзначимо, що в цьому проявляється етимологічне значення терміна: *nominatio* - «найменування, дача імені». Оскільки іменуються насамперед

предмети, особи, то і номінація була пов'язана з позначенням субстанціальним або мислимим такими об'єктів. Тому проблема номінації за традицією розглядалася переважно на прикладах, взятих з області іменників...» [43].

Зокрема, О. Тараненко зауважує, що «номінація (як процес творення назв) реалізується в мові на основі власних ресурсів і шляхом запозичення з інших мов. У першому випадку вона здійснюється в процесах словотворення, зміни значення мов. одиниць і формування переносного значення (метонімія, метафора та іномінація), лексикалізації компонентів слова, словоформ, вільних сполучень слів (*екстра, зав 'завідувач'; верхи – присл., вершки, мномінація – молочний продукт; «У Георга» – назва кафе; Великдень, жалюгідний, хтозна*), лексикалізації і фразеологізації вільних словосполучень (*білий гриб 'боровик', хліб і сіль*), розгортання (утворення і комбінування) синтакс. словосполучень для позначення уточнюваних, конкретизованих понять, номінат. – предикат, позначення подій, ситуацій у формі речення та більших одиниць тексту» [75, с. 417].

О. Тараненко, обґрунтовує ширше і вужче розуміння номінації: «у ширшому значенні номінація сприймається як знакова репрезентація позамовних об'єктів, властива всім типам мовних знаків, у вужчому тільки як називання об'єктів, тоді як указування на них (функція дейктичних одиниць) або їхнє вираження (наприклад, за допомогою вигуків) вважається невластиве номінацією або взагалі виводиться за її межі» [75, с. 385].

Зокрема Г. Уфімцева виокремлює номінативні і неномінативні словесні знаки «до номінативних зараховано апелятивні іменники, прикметники, дієслова, прислівники, які виконують одночасно дві функції словесного знака: сигніфікативну, тобто формують поняття, та номінативну, тобто вирізняють назви класів предметів за їхніми денотатом і сигніфікатом; власні назви, які обмежуються однією функцією, позначення предметів без вказівки на характеристику денотата; числівники, які тільки вирізняють одну кількісну ознаку від іншої, не виражаючи будь-якого змісту [81, с. 37]. До

неномінативних віднесено займенники, прислівники часу, місця, дієслова руху, прийменники, сполучники, частки [81, с. 49].

О. Тараненко виділяє «за формальними ознаками також виражену і невиражену номінації, одно- і кількаслівну (просту і розчленовану); за характером позначуваного об'єкта – номінація елементів (предметів, ознак та іномінація) і номінація подій (ситуацій); за мовним рівнем номінативних засобів — на лексичну (разом з фразеологічною), словотвірну і синтаксичну (номінацію у формі синтаксису словосполучення займає проміжний статус: за об'єктом позначення вона подібна до лексичної і словотвірної номінації, а за власне мовними характеристиками належить до синтаксичної)» [75, с.417].

У великому енциклопедичному словнику «Мовознавство» за ред. В. Ярцевої подано такі визначення поняття номінація: «Номінація [від лат. *Nominatio* - (На)йменування] – 1) формування мовних одиниць, що характеризуються номінативною функцією, тобто слугують для називання і вичленування фрагментів дійсності і формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів речень. Цим терміном позначають і результат процесу номінації – значиму мовну одиницю»; сукупність проблем, що охоплюють вивчення динамічного аспекту актів найменування у формі речення і його частин, що розглядаються в теорії референції; 3) загальна характеристика лінгвістичних проблем, які пов'язані з найменуванням» [56, с. 336].

В. Телія вказує на спорідненість понять «номінація» та «ономасіологія»: «деякі вчені вживають термін «номінація» для позначення розділу мовознавства, що вивчає структуру актів найменування; в цьому сенсі номінація – те ж, що ономасіологія, і протидії поставляється семасіологія; 2) сукупність проблем, що охоплює вивчення динамічних аспектів актів найменування у формі речення і його частин, що розглядаються в теорії референції; протиставляється семантиці; 3) сумарне позначення лінгвістичних проблем, пов'язаних із ім'ям, а також зі

словотвором, полісемією, фразеологією, що розглядаються в номінативному аспекті» [79, с. 336].

Зокрема А. Файзулліна, аналогічно до В. Телії характеризує номінацію з точки зору ономастики та семасіології: «номінація – це вербальне вираження ідеального змісту (поняття), що сформувався у свідомості людини на підставі його досвіду як відображення фрагментів картини світу, а з точки зору семасіології – значення понять, які використовуються для називання, номінації окремих предметів і явищ дійсності» [85].

Є. Косих характеризує вживання терміну «номінація» з точки зору «процесу присвоєння імені об'єкту і для позначення цього імені, тобто процес і результат цього процесу. В останньому випадку нерідко відбувається заміщення терміна «номінація» похідними – номінат, номінатив» [50, с. 24].

М. Жуйкова зазначає, що «номінативний процес – це фіксація в матеріальній оболонці звука певного змісту. У центрі теорії номінації стоять проблеми вибору мовних засобів для позначення того чи іншого явища або поняття, проблеми співвідношення різних способів номінації, питання суб'єктивного та об'єктивного в мові» [35, с. 32].

Г. Колшанский розширює визначення М. Жуйкової і подає таке визначення «номінація – це «закріплення за мовним знаком поняття «сигніфікат», що відображає певні ознаки, денотат – властивості, якості і відносини предметів і процесів матеріальної і духовної сфери, завдяки чому мовні одиниці утворюють змістовні елементи вербальної комунікації» [48, с. 101].

Власне трактування поняття «номінація» пропонує Н. Бойко: «номінація – це властивість мовного знака, його здатність щось позначати, називати предмет думки. Акт найменування тісно пов'язаний з розумовим процесом, з фіксацією в свідомості людини пізнаних об'єктів за допомогою номінативних одиниць, які створені за законами лексикології і словотвору. Процес номінації – це «оціночно-індивідуальний акт закріплення в свідомості відображеного предмета в вигляді його імені»» [8, с. 47].

У праці «Мовна номінація: Види найменувань» за ред. А. Серебренікова зазначається, що «основними компонентами акту номінації є: суб'єкт, що іменує (номінатор), найменування (номінант), об'єкт, що іменується (номінат), слухач та умови спілкування» [68, с. 241].

Як зауважують А. Гусейнова та Н. Черток, «більш широке й гнучке розуміння лексичної номінації засновано на реальній участі слів у комунікації. Якщо в умовах «нульового контексту» вивчалися переважно назви імен, то в руслі нового підходу як формально-структурні, так і змістовні рамки номінації стали розширюватися. Замість вивчення різних типів ізольованих одиниць (слова, словосполучень) стали досліджуватися процеси позначення в рамках повноцінних комунікативних одиниць (речення, а потім і тексту)» [31].

Вагомим, на думку дослідниць, є твердження, що в аспекті номінації «кожний знак має строго певне значення – сигніфікат, за допомогою якого здійснюється завжди однозначний акт комунікації» [31]. Відповідно з цього впливає й те, що «в плані номінації так звана багатозначність слова має одержувати різко диференційовану інтерпретацію для випадків прямої і непрямої номінації, а також для випадків утворення нових слів. Саме для номінації принципово важливою є одна умова: будь-яка мовна одиниця (насамперед зазвичай слово) у будь-яких контекстних оточеннях залишається тотожною собі тільки завдяки збереженню визначеності й однозначності сигніфікату (за всієї мислимої кількості, наприклад, контекстних визначень для слова будинок)» [31].

А. Малінка стверджує, що «дослідження лексичної номінації ведеться, перш за все, в рамках лексикологічного напрямки, де вивчаються семіотичні і ономасіологічні сторони номінації. Іншими словами, лексична номінація розглядається з точки зору її структури як мовного знака та її зв'язку з означуваним феноменом» [58].

А. Лозовий, подібно до А. Малінка, розглядає ономасіологічні та семасіологічні сторони (підходи) у номінації: В теорії номінації розрізняють

ономасіологічний і семасіологічні підходи, які використовуються в залежності від цілей номінативного аналізу і стану досліджуваного фрагмента дискурсу. Перший являє собою вивчення відносин «реалія (денотат, референт)» - «сенси (сигніфікат)» імені, тобто аналіз просувається у напрямку від речі або явища до думки про цю річ або явище і до їх позначення мовними засобами. Другий, семасіологічний, підхід має на увазі аналіз сенсу імені з метою виокремлення та називання реалії (або класу реалій, денотата) [57].

А. Малінка та О. Нагель вказують на зв'язок номінації з поняттям когнітивної лінгвістики: «номінація не залишається без уваги когнітивного напрямку лінгвістики, акцент робиться на вивчення когнітивних процесів репрезентації зовнішнього і внутрішнього світу мислячого суб'єкта за допомогою мовних знаків. Іншими словами, номінація, перебуваючи в фокусі досліджень когнітивної лінгвістики, розуміється як співвіднесеність мовних форм з їх когнітивними аналогами або як процес і результат об'єктивувати осмислення дійсності» [58].

А. Лозовий характеризує номінацію «як процес утворення мовних одиниць, що характеризуються номінативною функцією, тобто слугують для називання і вичленовування фрагментів дійсності та формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень і пропозицій. Під номінацією також розуміється і результат процесу іменування тобто значуща мовна одиниця. Вивчення цього мовного процесу і його результатів відноситься до сфери інтересів спеціального розділу мовознавства – теорії номінації» [57].

Відповідно до комунікативної функції номінації Н. Арутюнова виділяє чотири функціональні типи номінації: екзистенційну чи інтродуктивну, ідентифікаційну й предикатну [3, с. 304–350].

Так, «екзистенційна номінація вибирається відповідно до тієї сфери буття, у яку вона вводиться... для інтродуктивної номінації характерні імена широкої семантики, то ідентифікаційна номінація об'єкта прагне спиратися на його індивідуальні об'єктивні риси, ознаки, що виділяють даний предмет

усередині класу. Предикатна номінація загострює увагу на одній з ознак предмета, тим чи тим способом його уточнює, виокремлює й відтінює» [3, с. 310].

Л. Полякова, М. Федорова виділяють елементну номінацію і номінацію подій «елементна номінація позначає визначений елемент дійсності: предмет, якість, процес, відношення, будь-який реальний чи уявний об'єкт. Номінація подій як номіната має певну мікроситуацію, тобто подію, факт, які поєднують у собі ряд певних елементів. Вона має форму речення, тому її ще називають «пропозитивною номінацією» [86, с. 133].

Зокрема, «номінація отримує теоретичне осмислення і висвітлення в рамках двох напрямків лінгвістики – загальної теорії номінації та ономастики. Звернення до імені власного як приватної одиниці ономасіології зводиться переважно до орфографічних правилах написання, рідше – функціонуванню в мові та мовленні, хоча в останні десятиліття інтерес саме до функціональної сторони зазначених номінативів зростає» [86, с. 133].

Отже, визначення поняття номінація широко досліджене в працях вітчизняних (О. Тараненко, М. Жуйкова, А. Гусейнова, Н. Черток та інші) і зарубіжних дослідників (В. Ярцева, Н. Бойко, Г. Колшанський, А. Лозовий та ін.). То ж можемо зробити висновок, що номінація – це процес творення назви предмета дійсності відповідно до його змісту, за допомогою засобів мови.

1.2 Перинна та вторинна номінації

У лінгвістиці виділяють два основні типи номінації: первинну та вторинну. Варто зауважити, що найповніша типологія, в якій враховано багато параметрів цього складного явища, належить В. Гаку [13, с.230]. Найважливішим критерієм формування типології номінації «є характер вказівки імені на дійсність. За ним номінацію розмежовують на первинну та вторинну. Первинна номінація – знак пов'язаний з таким об'єктом, що не має мовного позначення, є вихідною, прямою, немотивованою. Інакше кажучи,

це основна, первинна функція знака. Вторинна номінація є похідною, вона утворена внаслідок зміни семантики готового мовного засобу» [23, с. 138].

Щодо форми, яка використовується при домінуванні В. Гак зауважує, що вона «у своїй первинній функції для позначення певного об'єкту оточуючого середовища в даних умовах, може бути названа основною формою, первинною або прямою номінацією. Первинна лінгвістична номінація – співвідношення фрагменту дійсності позамовного ряду, що відображується в свідомості людини, та звукоряду, який отримав уперше функцію найменування, дуже рідкісне явище» [48, с. 243]. У свою чергу «вторинна номінація, тобто утворення другого, навіть третього найменування для об'єктів позамовної дійсності, які вже були позначені засобами мови» [48, с. 244].

Поняття первинної і вторинної номінації трактуються неоднаково. А. Журавльов характеризує їх таким чином: «первинна – це акт привласнення імені предмету, який ще не має свого мовного позначення і тільки чекає на нього», а вторинна – це «називання новим іменем предмета, вже названого» [36, с. 50]. О. Тараненко, подібно до А. Журавльова, указує, що «вторинна номінація – це надання об'єкту ще однієї назви: з іншою мотивованістю чи із певною спеціальною метою, або як трансформація попередньої назви об'єкта» [75, с. 386].

Слід зауважити, що «первинна номінація має семантичну природу і здійснюється на основі встановлення в свідомості певних відношень між уже зафіксованим у номінатному арсеналі мови фрагментом дійсності й тим, що тільки фіксується. На поверхні мови такий процес виражається як перенесення (повне або часткове) назви вже відомого об'єкта для найменування нових об'єктів» [75, с. 386].

Зокрема, «акти первинної номінації можуть оформлятися або відразу як однослівна назва: *Він живе (народився) в Києві ([ε] родом з Києва) > Він [ε] киянин*, або як результат первинної номінації, яка, в свою чергу, може

поступово перетворюватися на однослівну (результат вторинної номінації того самого об'єкта) [75, с. 386].

Первинною номінацією в другому випадку є акт присвоєння імені предмету (об'єкту, явищу, ознакою, кількості, дії), який не має свого позначення в мові. На думку В. Телії, «акти первинної номінації, в якій, як правило, виникають невмотивовані, первісні одиниці мови, – досить рідкісне явище в сучасних мовах [77, с. 154]. Однак, дослідники вважають, що «сутність становлення первинних номінативних знаків (Слів і словосполучень) полягає в тому, що їх реалізація повинна викликати в деякому колективі, користується єдиною системою словесних знаків, однакове уявлення» [13, 240]. Коли дається найменування уявленням і поняттям реальної і ірреальної дійсності, враховують, що слово має повністю реалізувати свою читача-репрезентативну функцію, комунікативну здатність і функціональну значимість для колективу. У зв'язку з цим дуже важливими властивостями слова як номінативної одиниці зізнаються повторюваність і ідентичність, що необхідно для здійснення мовою його основного призначення – бути засобом спілкування: «Репрезентація, найменування словом як знаком первинного означування, що називає повторювані ознаки наших уявлень про предмети реальної дійсності, створюється з метою повідомлення, в комунікативних цілях» [13, с. 237]. Зокрема, М. Янценецька вказувала, що «будь-яка створена одиниця з метою комунікативної удачі повинна відтворюватися носіями мови. При цьому відтворення номінативної одиниці відрізняється від процесу його створення перш за все автоматизмом...» [97].

Важливо що «формально (зовні) однотипні зразки словотворчих дериватів можуть бути наслідком як первинної (семантичної), так і вторинної номінації Пор., з одного боку: чорнокорінь, сухоцвіт (назви рослин з відповід. ознаками), *хлібороб*, а з другого – *чорноклен* (стягнення чорний клен), первоцвіт 'перший цвіт рослин', *виконроб* (від виконавець робіт);

десятирічка (школа з десятирічним строком навчання) і *п'ятирічка* (від п'ятирічний план)» [75, с. 387].

Зокрема, «вторинна номінація виявляється як скорочення і рідше як розширення (*табурет – табуретка*) поперед, назви. Первинна номінація відбувається переважно через стадію предикат, приписування ознаки її певному носієві. Причому предикат слід розуміти не стільки у вузькому, суто граматичному значенні, скільки як психологічному предикат, рему висловлювання з наявністю найелементарнішого психологічного суб'єкта (це швидше дейктична, а не власне-номінативна одиниця). Порівняймо, наприклад, деривати *водовоз, черпак, водостій, липень* і їх гіпотетичні предикат, схеми: *Він возить воду, Цим черпають, Тут (там) стоїть вода, Тепер (тоді) цвітуть липи*. Вторинна номінація як трансформація вже наявної назви об'єкта не прив'язана до однієї синтаксичної позиції» [75, 370].

З погляду семантики вторинної номінації, лінгвісти розрізняють «прямую опосередковану, первинну і вторинну, буквальну й переносну, часткову й загальну тощо номінації. У цих поняттях взаємодіють і переплітаються різні аспекти номінативної діяльності мовців. Разом з тим, виокремлення цих понять проводять за різними критеріями, які, в більшості випадків, не характеризують однаковою мірою семантичні типи вторинної номінації і, відповідно, не розкривають її сутності» [17].

В. Гладка щодо засобів вторинної номінації зазначає, що «ураховуючи креативну складову номінативного процесу, тобто план створення нових одиниць номінації, розрізняємо серед засобів вторинної номінації 1) словотвір як регулярний спосіб творення нових слів; 2) синтаксичну транспозицію, при якій морфологічні засоби вказують на зміну синтаксичної функції при збереженні лексичного значення; 3) семантичну транспозицію, яка не змінює матеріальний образ первісної одиниці й зумовлює утворення багатозначних слів, а також фразеологізмів різних типів. Вважаючи, що вивчення вторинної номінації, що базується на двох перших способах

творення, виходить за межі нашого дослідження, зупинимось на семантичній транспозиції, розуміння сутності якої важливе для подальшого розуміння фразеологічної номінації» [17].

Слід зауважити, що «для різних функціональних різновидів мови можуть бути свої характерні моделі номінації. Так, дитяча мова на найперших етапах розвитку – це набір безафіксних номінативно-предикативних, знаків (слів-речень) на зразок *жижжа* ‘вогонь; *горить*; *гаряче* (предикат); різні об’єкти, що є гарячими і/або *горять*’. У некодифікованій розмовній мові значення, носія ознаки (особи, предмета, явища, часового відрізка) можуть набувати, зокрема: з вихідним значенням, тих понять, з якими цей носій перебуває в певних стосунках: *А що скаже медицина?* (запитання до лікаря), *Мені до вухо-горло-носа* (до отоларинголога); прийменниково-іменникові конструкції зі значенням обставин місця і часу та неузгоджених означень: *Ей, на мосту!*; *На мосту замовкли*; *Зустріч перенесли на після обіду*; *Тут з чемоданом проходив, не бачили?*; дієслова та дієсл. словосполучення: *1 бапр.. боюся, нетронь* (назви рослин); *щезни, щезби* ‘чорт’; *Дірки пробивати (діркопробивач) не в тебе?*; у функції звертання – підрядні речення: *Рятуйся, хто може!*; *Здрастуйте, кого не бачив!*» [75, с. 371].

Г. Уфімцева, Е. Азнаурова, В. Телія інакше трактують термін «вторинна номінація», вони вважають, що «при його визначенні точкою відліку має бути не об’єкт позамовної дійсності, а сама мовна одиниця, характер її номінативної ролі (первинний – немотивований чи вторинний – мотивований, похідний)» [82].

На думку О. Габінської, «суперечність цих підходів може бути знята, якщо взяти до уваги, що первинна та вторинна номінації різняться за своєю функціональною суттю: перша належить до «явищ ономасіологічного порядку, тоді як друга є явищем лексичного плану», оскільки демонструє лексичне багатство і семантичну гнучкість лексичних одиниць» [23, с. 140].

У великому енциклопедичному словнику «Мовознавство» вносять таку заувагу щодо первинної номінації: «первинні процеси номінації – вкрай рідкісне явище в сучасних умовах: номінативний інвентар мови поповнюється в основному за рахунок запозичень або вторинної номінації, тобто використання в акті номінації фонетичного вигляду вже існуючої одиниці в якості імені для нового позначуваного. Результати первинної номінації усвідомлюються носіями мови як первісні: «Море», «пити», «моргати», «квас», «чорний». Утворення таких номінацій може бути розкрито тільки при етимологічному або історичному аналізі. Результати вторинної номінації сприймаються як похідні за морфологічним складом або за змістом» [56, с. 337].

У Великому енциклопедичному словнику «Мовознавство» розглядають також способи вторинної номінації: «способи вторинної номінації розрізняються залежно від мовних засобів, що використовуються при створенні нових мов, і від характеру співвідношення «Ім'я – реальність». За характером вказівки ім'ям на дійсність розрізняються 2 типи вторинної номінації автономна і неавтономна, або непряма» [56, с. 337].

Так, зокрема, «автономна номінація протікає на базі одного імені [порівняймо «Шкіра» – 1) зовнішній покрив тіла людини або тварини і 2) оболонка деяких плодів, шкірка; «Крутий» – 1) стрімкий, стрімкий і 2) з різким раптовим зміною напрямку]. Вторинні значення слів, маючи самостійну номінативну функцію, здатні автономно вказувати на дійсність. Закономірності вибору і комбінації лексичних одиниць залежать в цьому випадку тільки від властивого їм значення, яке визначають як вільне.

Неавтономна номінація має відмінні ознаки такі, як «використання комбінаторної техніки мови в процесі формування нової мовної одиниці. Остання завжди співвідноситься зі своїм позначуваним опосередковано – за посередництвом семантично опорного для даної комбінації найменування. Вторинні значення цього типу не можуть вказувати на світ автономно («твердий » – про консистенції предметів і «Твердий» в значенні

‘непохитний’, які реалізується тільки в поєднанні зі словами «характер», «воля», «рішення». Вибір слів, які володіють значенням цього типу, залежить від вибору семантично ключових для них слів, в комбінації з якими перші і реалізують закріплене за ними значення, яке отримало назву пов’язаного» [56, с. 337].

Зокрема, в словнику стверджується, що «в основі всіх видів вторинної номінації лежить асоціативний характер людського мислення. В актах вторинної номінації встановлюються асоціації за подібністю або по суміжності між певними якостями елементів мовного ряду, відображеними в уже існуючому значенні імені, і властивостями нового позначення, названого шляхом переосмислення цього значення. Асоціативні ознаки, які актуалізуються в процесі вторинної номінації, можуть відповідати компонентам переосмислюваного значення, а також такими смисловими ознаками, які, не входячи до складу дистиктивних ознак значення, зіставляються з фоновим знанням носіїв мови про дану реалію або про внутрішню форму значення» [56, с. 337].

Отже, за визначенням О. Телії в Енциклопедичному словнику «Мовознавство» за редакцією В. Ярцевої, первинна мотивація є вихідною, прямою, немотивованою назвою предмета, тоді як вторинна виникає на основі первинної, під час зміни її семантики. Подібно ці поняття трактує А. Журавльов: первинна номінація – це найменування предмета, що досі не має назви, а вторинна – називання новим іменем предмета, який був названий раніше.

1.3 Способи номінації

Способи номінацій досліджені В. Гаком у другій половині ХХ століття. Мовознавець виділяє такі способи номінації: створення назв на базі наявних на мові лексичних одиниць та афіксальних засобів (морфологічна деривація); утворення нових слів шляхом семантичної і лексико-семантичної трансформації наявних в мові слів і фразеологічних сполучень (лексико-

семантичний спосіб номінації); організація назви на основі вільного словосполучення (синтаксичний або лексико-синтаксичний спосіб номінації) [13, с. 89].

А. Журавльов конкретизував ці способи в з погляду предметної номінації. Зокрема, він підкреслює, що «основні способи номінації (такі, як деякі види деривації, словоскладання, семантичний перенесення, лексичні запозичення є універсальними і займають центральне положення в системі номінативних засобів будь-якої мови» [36, с. 45].

В. Лейчик досліджував способи номінації в сфері спеціальної лексики (оніми, терміни, номенклатура). На думку автора, «для даної лексики характерні наступні способи: словотвірний, семантичний (включаючи запозичення і перехід з одного стилю в інший), синтаксичний, фонетичний (складання окремих звуків мови в нові комбінації), комплексний (поєднання різних способів) [71, с.72].

Зокрема, способи номінації, виділені В. Лейчиком, «можна поширити на ономастичну лексику. Однак в ономастики вони мають свої особливості. Так, деякі словотворчі способи у онімів такі ж, як в загальній мові (афіксальних, безафіксні, складання, абрєвіація), а деякі властиві в основному ономастиці. Наприклад, коли з напіввільного словосполучення народжується щільнооформлений топонім: (*Білгород*); плюралізація, коли флексія множини служить афіксальною морфемою: (*В'язи, Мінеральні Води*); еліптовані, коли при функціонуванні в мові дво- або багатослівної імені власного опускається одне слово (*Великий театр – Великий*) [71, с.73].

Також відомо, що «зміна значення слів характерно для різного роду переходів з одного класу лексичних значень в інший. При таких переходах відкриваються величезні можливості для називання нових предметів і явищ на основі лексико – семантичного способу номінації» [71, с.72].

Є. Косих зазначає, що «способи номінації, як і механізми цього процесу, однакові в різних мовах». Зокрема, «під способом номінації традиційно розуміється певний шлях (етап) виявлення позамовного змісту та

подання його в мові / мовах за допомогою конкретних мовних форм» [50, с. 130].

Д. Шмельов вважає, що «способи називання нового досить загальні. Але співвідношення цих способів номінації на різних етапах розвитку мови різне, а також це співвідношення неоднакове в різних частинах лексики» [92, с. 46].

Є. Косих, подібно до В. Гака, виокремлює наступні способи номінації «з точки зору приналежності до мовного рівня: 1) лексичний, 2) синтаксичний, 3) словотвірний» [50, с.131].

Зокрема, «лексичний спосіб номінації передбачає використання максимальної кількості шляхів і механізмів номінації: створення простої одиниці номінації; переосмислення вже існуючого в мові слова (в даному випадку відбувається розвиток / збільшення лексичного значення одиниці мови); запозичення іншомовного слова (в цьому випадку в мові з'являються нові одиниці лексики)» [50, с. 131].

Тоді як «синтаксичний спосіб номінації базується на використанні або створенні складових найменувань» [50, 131], а також, як вважає І. Мещанінова «предикативних утворень, речень» [3].

Синтаксичний спосіб Є. Косих характеризує також як «назву предмета за допомогою його опису, тобто створення складових найменувань, заснованих на стійкому вживанні словосполучень, визнається одним з споконвічних способів номінації» [50, с. 132].

Слід зауважити, що «в останні десятиліття спостерігається активізація даного способу в зв'язку зі стрімко зростаючими потребами в номінації такого плану. При цьому кількість номінативних одиниць, що беруть участь в цьому процесі, значно зростає» [92, с. 34].

Суттєвою проблемою функціонування різних номінацій у лінгвістиці і суспільстві, Є Косих вважає «відсутність лексикографічних джерел, представляють бі- і полілексемні номінування. Існуючі тлумачні словники більшою мірою орієнтовані на монолексемні одиниці; складові

найменування, як правило, представлені ідіомами або термінологічними найменуваннями, при цьому і ті, й інші також» [50, с. 132].

У результаті «синтаксичного способу номінації в мові з'являються словосполучення, фразеологізми і предикативні освіти, що виконують функцію позначення предмета, об'єкта, якості, але в більшій мірі – ситуації. Виявляються кошти номінації при побудові цілого висловлювання взаємодіють і компенсують один одного» [50, с.132].

Є. Косих вказує на взаємозв'язок різних способів номінації «синтаксичний спосіб номінації спирається на лексичний, використовуючи в якості «будівельного матеріалу» лексичні одиниці, то лексичний спосіб номінації пов'язаний зі створенням номінативних одиниць за допомогою деривації або словотвору з залученням широкого інвентарю морфем російської мови» [50, с. 132].

Дериваційний, або словотвірний, спосіб «передбачає використання афіксів для виробництва позначень вже існуючих і знову з'являються реалій» [50, с. 132].

Щодо дериваційного способу Л. Красильникова писала: «Слова і морфеми – це основний будівельний матеріал номінації. З'єднання морфем по словотворчих моделях, діючими в мові, дає нові слова; словосполучення за певними синтаксичним моделям дає нові номінативні словосполучення » [50, с. 133-134].

Зокрема, «дериваційний спосіб спирається на вже наявні в певній мові способи і механізми деривації, використовуючи весь арсенал морфемних одиниць. Можна не сумніватися, що афікси створюють не тільки структурно нове слово, але і вносять в семантику номінатива додатковий сенс, значення. Наприклад: основа *зем-л-(я)* породжує при використанні префікса *на-* і суфікса *-н* номінатив *наземн-(ий)*; суфікса *-ист-* *землистий (ий)*; афікса *-ян-* *землян (ий)*. Семантика цих слів відображає початкове значення кореня / основи, а кожна нова морфема наповнює їх новим значенням, що дозволяє використовувати ці одиниці для позначення різних ознак» [50, с.133].

Також до дериваційного способу номінації відносять «такі прийоми створення номінативних одиниць, які функціонують в усному мовленні, але нерідко в якості прийому стилізації використовуються і в художній літературі. До таких прийомів відносяться синкопа, апокопа, афереза» [50, с.133].

Щодо функціонування цих способів зазначимо наступне «всі ці способи номінації здавна і широко використовувалися у мові. Вони продовжують діяти і в даний час, коли виникли нові форми соціально-політичної, господарського і культурного життя, що зажадали свого найменування, коли розвиток суспільства, науково – технічний прогрес, що обумовлює появу нових предметів і виникнення нових понять, активно впливають на словниковий склад мови» [50, с.134].

Отже, у процесі домінування існують такі способи номінації: морфологічна деривація; лексико-семантичний спосіб номінації; синтаксичний або лексико-синтаксичний спосіб номінації – виокремлені В. Гаком та лексичний, синтаксичний і дериваційний, які виділила Є. Косих. Найбільшого поширення набуває лексичний спосіб номінування предметів, тоді як синтаксичний спосіб менш поширений.

1.4 Засоби (одиниці) номінації

Перш за все дамо визначення поняттю «засіб номінації» Як зазначає Є. Косих «Номінативний засіб – це одиниця мови, що служить для називання, позначення реалій, предметів дійсності, ситуацій» [50, с.139].

О. Тараненко зазначає, що «система засобів номінації в мовознавстві тривалий час перебувала під впливом «магії слова». Найточніше сутність цього процесу відтворюють ще не усталені терміни на зразок українських «омовлення», російських «оязыковление», адже думка про те, що слово не є єдиною формою номінації, висловлювалася вченими не раз» [75, с. 413].

Г. Уфимцева та М. Федорова пропонують такі засоби номінації «на основі структурного критерію: 1) лексичну номінацію через слово і

словосполучення, 2) пропозитивну номінацію через речення і 3) дискурсивну номінацію через текст [84,86].

Л. Телегін пропонує класифікувати номінативні засоби «за їхньою зовнішньої формою на 1) просте слово, 2) похідне слово, 3) складне слово, 4) словосполучення. При цьому він підкреслює, що словосполучення, як і слово, є номінативною одиницею мови. Коли для позначення предметів і явищ у світі окремих слів не існує, мовці часто їх позначають словосполученнями. Це, насамперед, усталені сполучення слів, еквівалентні слову, і словосполучення слів, які надходять у мовлення в готовому вигляді або відтворюються в мовленні за продуктивними мовними моделями» [76, с. 424] Зокрема, засобом номінації мовознавець вважає речення, «яке являє собою номінацію окремого типу, оскільки його денотатом є ціла ситуація, подія. У реченні комунікативний компонент превалює над номінативним, тому речення по праву – носій пропозитивної номінації, на відміну від слова і словосполучення як носіїв суто лексичної номінації» [76, с. 424].

О. Тараненко виділяє такі номінативні засоби мови: слово, стійкі лексикалізовані й фразеологізовані словосполучення та синтаксичні конструкції, синтаксичні словосполучення та речення [75, с.419].

Щодо слова як номінативного засобі мови в Енциклопедії зазначається, що «слово або його окреме лексичного значення (в полісемії слові) – основна номінативна одиниця. За характером вираження номінативної функції слова поділяються на: а) власне-номінативні лексичні одиниці, що мають як номінативну, так і сигніфікативну (вираження певного узагальненого поняття) функції, – це іменники-апелятиви (назви предметів та предметних у свідомості ознак, дій, ситуацій), прикметники, дієслова, прислівники (крім займенникових), а також числівники та рахункові слова: *п'ять, п'ятий, уп'ятьох* (на відміну від поперед, класів, які об'єднуються функцією якісної характеристики об'єктів позначення, рахункові слова виконують функцію їх кількісної характеристики). Центр, місце серед номінативних одиниць належить іменнику (та його еквівалентам –

субстантивованим словам і лексикалізованим словоформам та синтаксичними конструкціям з ін. частин мови) у позиції називного відмінка, форми інших відмінків можуть набувати номінативної функції за умови їх лексикалізації у функції називного відмінка: *Покрова (церк. свято)* – з походження форма род. в. ч. р.; «*Зелений байраче на яр похилився*» (з нар. пісні) – форма клич, в.; б) іменники – власні назви, номінативна функція яких полягає в ідентифікації одиничного об'єкта серед класу однорідних об'єктів (з підведенням його під цей клас, але без вираження певного узагальненого поняття про нього); в) невластне-номінативні лексичні одиниці – займенники й займенники прислівники, які не називають об'єкт, а лише вказують на нього або заступають його назву; г) несамостійно-номінативні – службові слова, які виконують номінативну функцію лише разом з повнозначними словами, виражаючи різноманітні відношення між елементами дійсності через вираження семантико-синтаксичні відношень між повнозначними словами (прийменники, сполучники), конкретизуючи в певному аспекті елемент дійсності через конкретизацію повнозначного слова (артиклі, окремі розряди часток) і такі інші; г) неномінативні – вигуки, які лише виражають емоційні та емоційно-вольові реакції на навколишню дійсність, та звуконаслідувальні слова, що імітують звуки дійсності» [75, с. 420].

Далі О. Тараненко виділяє «стійкі лексикалізовані й фразеологізовані словосполучення та синтаксичні конструкції, еквівалентні слову; синтаксичні словосполучення (*високе дерево, полоти бур'ян, дуже великий*), які позначають предмет, процес, ознаку разом з їх конкретизацією (за іншим трактуванням, вони є складними назвами, що виражають складне поняття) та речення (*Світає; Зима; Селяни працюють у полі*) та більші одиниці тексту (у власних назвах речення може виступати в номінативній функції, еквівалентній слову: пісня «*Розпрягайте, хлопці, коні*»)» [75, с. 420].

Зокрема, «слово і стійке словосполучення – це готові й відтворювані номінативні знаки мови, які співвідносяться з позначуванним фрагментом дійсності через опосередкування відповідним узагальненим поняттям. Вільне

словосполучення і речення – це номінативні знаки мовлення, які співвідносяться з позначуваним одиничним (не узагальненим) фрагментом дійсності через його відображення в уявленні мовця і в кожному акті мовлення заново створюються (комбінуються) для позначення того чи того конкретного об'єкта. Але в межах номінативних знаків мовлення різні одиниці постійно просуваються в напрямі закріплення їх як знаків мови (залежно від складності позначуваного явища і типовості його для носіїв даної мови)» [75, с. 422].

Слід зауважити, що «номінативні засоби мови найпершими реагують на зміни в житті суспільства: а) у зв'язку з появою нових понять або актуалізацією певних сфер суспільного життя виникають нові номінативні одиниці. Внаслідок такої актуалізації в дію вступають дві протилежно спрямовані тенденції номінації: за Г. Шпербером, номінація як атракція (інтенсивний розвиток номінативних засобів даної сфери) і номінація як експансія (масове використання номінацій даної сфери для позначення понять іномінація сфер). Ось, наприклад, ці тенденції в їх експресне.- метафор, вияві у військ, лексиці рад. часу: з одного боку, котел, мішок, кліщі, кільце, підкова (назви різного роду оточень противника), з другого боку, господарчий, культурний і навіть сімейний, особистий фронт, трудова армія, командири виробництва, командні висоти в економіці; б) у зв'язку з відходом старих понять або дезактуалізацією певних сфер суспільного життя зникають або переосмислюються наявні одиниці. в) у зв'язку з тим, що наявні мовні засоби недостатньо задовольняють комунікативні та експресні потреби мовного колективу, певна частина номінативного фонду весь час оновлюється незалежно від змін у світі об'єктів номінації» [75, с. 422].

Є. Косих описує такі засоби номінації: «слова, словосполучення різного ступеня стійкості та речення, що розглядаються вченими як основні номінативні засоби [50, с. 135].

Зокрема, в історії мовознавства, «осовною одиницею позначення визнається слово. Словосполучення і речення стали розглядатися як засоби

номінації з кінця XIX – початку XX століття. Саме слова, словосполучення і речення виступають як номінативний склад мови». В. Телія, вважає, що «під складом мови розуміється вся сукупність його одиниць, які служать для називання (іменування) вичленованих мовною свідомістю з позамовного континууму окремих його фрагментів, відповідних баченню світу певної лінгвокультурної спільноти» [79, с. 57].

Так, як слово виконує в мові кілька функцій: «номінативну (позначення), сигніфікативну (узагальнення), комунікативну (спілкування), прагматичну (експресивно-емоційні вирази, впливають на слухача), воно є основною номінативною одиницею [13, с. 56], до того ж – мінімальною, що відбиває початковий етап членування реальної дійсності. Саме в слово закладалося зміст пізнавальної діяльності носіїв мови» [13, с. 56].

Є. Косих описує також і одиницю домінування – словосполучення: «на відміну від слова словосполучення має більш складну, хоча і розчленовану, структуру, більш складний зміст, що представляє собою сукупність семантики його складових. Словосполучення-номінативи в залежності від сфери функціонування можна уявити як загальноновживані (*дитячий сад, вища школа, головна дорога, дивитися в обидва, простіше простого*) і термінологічні (складне речення, вільне словосполучення, будувати графік, проводити розрахунки), від ступеня спаяності – вільні (*вечірня газета, прямий ефір*), фразеологічно пов'язані (*манна небесна, добрий друг, крутити баранку*) і стійкі (*пряма мова, бурий ведмідь, маньчжурський заєць, точка відліку*)» [50, с. 135].

Слід зауважити, що «номінативну функцію виконують не тільки стійкі, але і словосполучення, які називають вільними, в тому числі не мають дублетних позначень в мові, наприклад: розумна людина (*узагальнено розумник, розумниця*), весела людина (*веселун*) [50, с. 132].

Особливе місце займають «стійкі словосполучення – фразеологізми, які мають здатність номінування і як слова, і як словосполучення, наприклад,

їсти в три горла = жадібно, дуже багато; прикладати руки = бити; зробити собі ім'я = прославитися, стати відомим» [50, 132].

Таким чином, у мові виділяють такі засоби номінації, як слово, словосполучення та речення.

1.5 Принципи номінації

Г. Ягофарова щодо поняття принципу номінації зазначає, що ним «зазвичай мають на увазі окремі сторони групи предметів, об'єднаних тематично. У них простежуються закономірності називання реалій в різних групах лексики» [95, с. 173]. Зокрема, їх ще називають «типи мотивувальних ознак», «способом, мотивом, розрядом, типом номінації». Наприклад, в дослідженні Д. Сетарова принципи номінації названі «типами номінації». Тоді як М. Гінатулін для позначення принципів номінації вживає термін «мотівема». Проаналізувавши ці назви, М. Голев відзначає «їх правомірне прагнення розуміти під принципами номінації своєрідні ономасіологічні моделі, узагальнюючи найбільш характерні аспекти і ознаки, за якими відбувається називання однорідних предметів, наприклад, за кольором, за дією, за походженням і т. д. Учений вбачає в принципах номінації прояв лінгвістичної техніки, характеризує певні традиції називання» [21].

Зауважмо, що «екстралінгвістична обумовленість номінації дозволяє класифікувати найменування по групах в залежності від їх тематичної приналежності» [7, с. 92]. Так, О. Блінова вказує, що «принципи номінації – це вихідне положення, правила, які формуються на основі узагальнення мотивувальних ознак говорить колективом і одночасно служить відправною базою для нових найменувань. Так, на основі узагальнень мотивувальних ознак по кольором, запахом, смаком і т. д. Під час номінування рослин сформувався принцип номінації за ознакою. На основі узагальнення мотивувальних ознак, пов'язаних з використанням рослин в побуті, медицині, на виробництві і т. д., сформувався принцип номінації по функції (призначення, використання, ролі) [7, с. 93].

Слід зазначити, що «принцип номінації – категорія семантична, змістовна, фіксується в свідомості носіїв мови. Принципи номінації об'єктів і реалій дійсності були і залишаються одним з найважливіших питань сучасного мовознавства. Виявлення та їх вивчення дуже важливо для багатьох розділів лексикології, так як фокусує в собі проблеми етнолінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики, сприяючи дослідженню генетичних витоків слів, відносини мови до дійсності, відображення мовної картини світу, національної специфіки тематичних груп, характеру взаємодії з іншими лінгвістичними категоріями, насамперед з типами номінативних одиниць, способами і засобами номінації, зі словотворчими категоріями і т. д» [7, с. 93].

Зокрема, Г. Ягофарова зауважує, що «такого роду вивчення повинно спиратися на широку ономасіологічну типологію різних тематичних груп, однієї групи в різних мовах або говорах однієї мови, в різних стилях і сферах функціонування» [95, с. 174].

Г. Ягофарова звертає увагу і на позамовні чинники, які є «безпосередньо визначальними для вивчення принципів номінації. Саме виділення принципів номінації та їх класифікація засновані на цих факторах: властивості і ознаки самих реалій. Підсумком такого вивчення може бути побудова системи принципів номінації в лексиці даного мови в цілому. Так, аналіз лексикологічних праць башкирської мови дозволяє виділити такі принципи номінації, як номінація за зовнішнім виявом денотата (колір, форма, величина), номінація за внутрішнім властивостям денотата (за характерними ознаками), номінація за функцією, за кількістю денотатів» [95, с.174].

Так, «принцип номінації намічає загальний підхід до назви предмета, а мотивувальна ознака конкретизує її. На цій підставі виділяють два способи номінації – прямий, коли мотивувальна ознака виражена безпосередньо, тобто основою, кореневої морфемі слова, його позначення, і

опосередкований, коли мотивувальна ознака позначена асоціативно, за допомогою іншого, вже існуючого слова як новоутворення» [95, с. 174].

Щодо мотивувальних ознак В. Даниленко зазначає, що «є мотивація внутрішньої форми, відповідно він виділяє 1) мотивовану (афіксальні номени, складні словосполучення, семантичне перенесення) і 2) немотивовану (запозичення, кальки, терміни з власних імен через метонімічне перенесення) номінації [12, с. 63].

Конкретизуючи поняття мотивувальних ознак Л. Телегін стверджує, що «їхня внутрішня форма зрозуміла без складного аналізу, тобто мотивуюча ознака, за якою названий об'єкт, цілком відома» [76, с. 425]. Зокрема, на думку Л. Телегіна «в основу найменування можуть бути покладені різні мотивувальні ознаки, зокрема 1) звук, який видає предмет або істота; 2) колір; 3) дія, виконана предметом; 4) подібність за формою, функцією або поведінкою тощо. Однак вибір мотиватора, який лежить в основі номінації, не обов'язково визначається його сутністю. Це може бути лише якась ознака, що найбільше кидається в очі, але в номінації використовують назву цієї ознаки для позначення предмета загалом» [76, с. 426].

Отже, під принципом номінації розуміємо властивості, за якими виникає назва предмета, так це можуть бути зовнішні або внутрішні ознаки. Зокрема, можливе і виокремлення за функцією або походженням. Також дослідники виокремлюють синонімічні поняття для «принципів номінації»: мотивема, типи номінацій, типи мотиваційних ознак, проте М. Голев вважає їх певною мірою недоцільними, адже вони зводяться до ономасіологічних моделей.

2. Робота вчителя в умовах говіркового середовища

XXI століття вносить свої корективи у роботу вчителя-словесника з говірковим матеріалом, так, «якщо в радянський час йшлося про викорінення діалектних елементів з мовлення учнів, то зараз – про те, щоб учнів-носіїв

діалектного мовлення вчити розрізняти комунікативні ситуації, у яких варто послуговуватися говіркою (наприклад, спілкування з батьками, односельцями, котрі є носіями говірки учня) або ж літературною мовою (наприклад, під час навчального процесу, у спілкуванні поза межами рідної говірки і. т. п.)» [90, 502]. Зокрема, розвиток системи навчання української мови і її діалектного вияву породжує поняття, «яке означає «вільне володіння як нормами літературної мови, так і своєї говірки», і таке вміння поступово стає правилом ввічливості гречної людини» [90, с. 502].

Слід зазначити, що «в Україні як державі з давніми мовними традиціями активно побутують місцеві говори і говірки, що становлять три наріччя (північне, південно-західне і південно-східне), більшою чи меншою мірою віддалені від сучасної нормативної літературної мови. Це природно зумовлює ситуацію паралельного функціонування діалектного і літературного мовлення, що зазвичай представлене, залежно від місцевості, діалектним мовленням з елементами літературного або ж літературного з елементами діалектного (інші різновиди національної мови до уваги зараз не беремо)» [59, с. 95]. Звернімо увагу, що діалекти мають більший вияв у мовленні учнів початкової школи, адже воно «ім більш близьке і зрозуміле, ніж літературне, і, звичайно ж, сприймається як цілком нормативне. Адже послуговуються ним з раннього дитинства і засвоїли від батьків і найближчого оточення. Відповідно, «будь-яке відхилення від того, що вже усталилось у діалектному мовленні [наприклад, літературне.], сприймається як щось ненормативне, незвичне» [59, с. 96].

Зокрема, на думку К. Я. Климова, І. М. Хом'як, Л. М. Симоненкова та інших лінгводидактів і вчителів-практиків, які досліджували вплив діалектного мовлення на вивчення літературної мови, «формування мовно-мовленнєвої і лексичної компетенції учнів в умовах виразного діалектного оточення передбачає обов'язкове врахування говіркових особливостей, що виявляються на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному,

граматичному). Саме місцеві говірки часто є причиною труднощів, що виникають під час оволодіння нормами літературної мови» [59, с. 96].

З чого ж починати вчителю, щоб організувати ефективно вивчення літературної мови учнями, які послуговуються діалектами у мовленні? На думку К. Клімової «кожен вчитель-початківець для правильної орієнтації навчальної роботи має розпочинати педагогічну роботу зі знайомства з місцевою говіркою, визначення функціональної активності її елементів у мові батьків, населення і самих учнів. Робота з діалектною лексикою повинна проводитись упродовж вивчення усіх розділів української мови» [40]. Так, «готуючись до уроку, словесник повинен продумати, як пояснити учням явища, які відбувалися і відбуваються нині у літературній і говірковій лексиці. Адже саме діалектні дані найчастіше допомагають з'ясувати тенденції формування загальнонародної мови, зрозуміти і пояснити процеси змін, які відбувалися у фонетичній системі, граматичній будові і лексичному складі сучасної української мови» [90, с. 502]. Проте «вчителі досить часто викорінюють діалектизми з мови школярів спрощено. Замінюючи говіркові слова їх літературними відповідниками, вони уникають необхідних пояснень. Інколи лексичні помилки, спричинені діалектним оточенням, просто ігноруються» [90, с. 503].

Вагоме значення відіграє вивчення діалектного слова з погляду його значення та походження: «учитель знайомить школярів із широким спектром значення слова, його відношенням до навколишньої дійсності. Поступово учні заглиблюються у таємниці про походження слів, особливості їх функціонування у процесі історичного розвитку мови. І саме вчитель може прищепити любов до рідного слова, усвідомлення його неповторності. Звичайно, було б добре, якби до програми з української мови були додані теми «Характеристика місцевої говірки», «Мова рідного краю та її місце серед діалектів України», «Культура мови учнів та говіркові елементи у їхньому мовленні», «Місцева говірка в українській літературній мові» та

інші. Такі теми спрямували б словесника й учнів на уважніше ставлення і до говіркового оточення, і до загальної мовної культури» [90, с. 503].

Слід зауважити, що «у шкільному курсі української мови вивченню діалектної лексики відведено незначне місце. Зокрема, на початковому етапі учні ознайомлюються з поняттям «діалектні слова», не заглиблюючись у широкі пояснення, які стосуються семантики діалектизмів, особливостей їх виникнення та функціонування у говорах. А в старших класах, коли з'ясовуються загальні закономірності розвитку діалектів української мови, учителі лише фрагментарно зупиняються на з'ясуванні структурних ознак лексичного рівня» [90, с. 503].

Так постає проблема «розробки системи ефективних методів і методичних прийомів, які б забезпечили глибоке осмислення учнями лексичного матеріалу говірок. Так, наприклад, «учитель-словесник може розробити систему контрольних запитань до тієї чи тієї теми уроку або запропонувати учням виконати низку додаткових завдань. Наприклад, висвітлюючи навчальний матеріал розділу «Лексика», вчитель пояснює такі питання, як лексичне значення слова, його багатозначність, пряме й переносне значення, синоніми, антоніми, омоніми. Однак серед прикладів не згадуються лексеми, поширені в українських говірках. Тому вчителю варто дібрати такий ілюстративний матеріал, який, з одного боку, сприяв би засвоєнню учнями літературної норми вживання слів, а з іншого, допоміг їм усвідомити, що саме діалектна лексика є незрівнянним живильним джерелом для мови літературної» [90, с. 503].

Зауважмо, що порівняно з початковими класами, у старших «значно розширюються можливості для роботи з говірковим мовленням. Розкриваючи власне мовознавчі питання, учитель пов'язує матеріал народно розмовної лексики з питаннями літературознавства. Він пояснює учням роль діалектних назв у художньому творі (для віддзеркалення колориту певної місцевості, змалювання процесів праці, побуту людей, відтворення мови дійових осіб ін.). Можна запропонувати також виписати з вивчених творів

говіркові лексеми, групуючи їх за місцем поширення на українській етномовній території» [28, с. 275].

Отже, робота вчителя в умовах говіркового середовища потребує різних методів і прийомів при вивченні діалектів. Хоч у шкільному курсі української мови відведено незначну роль вивченню діалектів, проте не слід відкидати їх як другорядні, адже учні повинні мати чітке уявлення про діалектні слова та їх різницю з літературними. У сучасних умовах постає проблема формування компетентностей розуміння та розрізнення говіркової і літературної мови, яку можна вирішити за допомогою різних видів роботи: аналізу художніх текстів і ролі діалектів у них, добір ілюстративного матеріалу, використання дидактичних ігор тощо.

Висновки до розділу 1

Отже, під час вивчення поняття номінації нам вдалося детально розглянути й дослідити визначення поняття номінації, її види, способи, засоби і принципи. Так, номінація – це процес утворення назви предмета за допомогою засобів мови. Види номінації, а саме первинна та вторинна, неоднаково трактуються вченими, проте можемо зробити висновок, що первинна – це найменування немотивоване, а вторинна – називання новим іменем предмета, що був названий раніше. У мові виділяють такі засоби номінації, як слово, словосполучення та речення.

Зокрема, у процесі домінування існують такі способи номінації: морфологічна деривація; лексико-семантичний спосіб номінації; синтаксичний або лексико-синтаксичний спосіб номінації – виокремлені В. Гаком та лексичний, синтаксичний і дериваційний, які виділила Є. Косих. Під принципом номінації розуміємо властивості, за якими виникає назва предмета, наприклад, це можуть бути його зовнішні або внутрішні ознаки, також принципом номінації можуть слугувати функція або походження предмета, явища.

Слід зауважити, що робота вчителя в умовах говіркового середовище теж потребує чималих зусиль, адже сучасність вимагає не відкидання діалектів як другорядних явищ, а формування компетентностей розуміння та розрізнення говіркової і літературної мови за допомогою різних видів роботи: аналізу художніх текстів і ролі діалектів у них, добір ілюстративного матеріалу, використання дидактичних ігор тощо.

Тож поняття номінації широке й багатоаспектне, а отже потребує подальшого конкретизованого вивчення на лексичному матеріалі центральноподільських говірок.

РОЗДІЛ 2.

НОМІНАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЗВ ЛЮДИНИ В ГОВІРКАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОДІЛЛЯ

2.1 Засоби номінації людини та її рис у центральноподільських говірках

Для максимально ґрунтовного дослідження засобів номінації говірок Центрального Поділля скористаємося класифікацією О. Тараненко, яка виділяє такі засоби: слово, стійкі лексикалізовані й фразеологізовані словосполучення та синтаксичні словосполучення та речення [75, с.420].

Слово як засіб номінації є «основною номінативною одиницею, до того ж – мінімальною, що відбиває початковий етап членування реальної дійсності. Саме в слово закладався зміст пізнавальної діяльності носіїв мови» [13, с. 56].

У досліджуваних нами говірках засвідчено найбільшу кількість номінацій за допомогою слова. Наприклад, *л'у/ дина* (Км., Сб., См., Ів., Кс., Гр.), *чо'ло/ 'в'ік* (Кк., Хм., Чч., Пс., Дв., Сб., Ус.), *чоло/ в'ік, / ж'інка* (Бр.), *му/ жик, / ж'інка* (ЧГ), *моло/ диц'а* (Щр.) ‘людина, загальна назва’; *моло/ д'ож* (Км., Кк., Чч., Дв., Пс., Сб., Ус., См., ЧГ, Щр., Кс., Гр.), */ молод^м* (Ів.) ‘іменник молодь та його відповідники’; *ро/ весник* (Км., Сб., См., Ів.), *од/ нол'іток* (Кк., Дв., Сб., Ус., См., ЧГ), *одно/ годки* (Хм., Чч., Кс.) ‘ровесник’; *б'ер'ем'ена* (Км., Бр.), *бе^н/ реме^нна* (Кк., Чч., Дв., Пс., Сб., См., Ів., ЧГ), *б'і/ р'еме^н:а* (Ус., Кс.), *т'аж/ ка* (Хм.), *бру'хата* (Чч.), ‘вагітна жінка’; */ рожен'іца* (Км., Чч., Ус., Кс.), *ро/ д'іл'а* (Кк., Чч., Сб.), *поро/ д'іл'а* (Хм., Ів., ЧГ) ‘породілля’; *тов/ стун* (Кк., Ус.), *ог/ ромний* (Хм.), *у'питаний, тоу□сто'б'рух* (Чч.), *пу'зан'* (Дв.), */ поуній, / ґрубій* (Сб.), *глад' киї* (См., Ів., Кс.), *ба/ рило, го/ бреўко* (ЧГ). ‘надто повний чоловік’; *тоўс/ туха* (Км., Дв., ЧГ), *жирна* (Кк., Кс.), *тоу□с'та* (Чч., Сб.), */ тушка* (Ус.), *глад' ка* (См., Ів., Кс.), ‘непомірно повна жінка’; *ху/ диї* (Км., Ів., Сб.), *ск'і/ лет* (Кк.), *су/ хиї* (Хм., Дв., Кс.), *дра'бина, сухо'ребрій* (Чч.), *сухо'перд'а, ху'д'ушчий* (Дв.), ху

/ дан, хрушч (Ус), / гоїдалка (ЧГ) 'худорлявий чоловік'; / тр'іска (Км., Сб., См., Кс.), сухос'т'її (Кк.), худор/ л'ава (Хм.), не^нш^часна, (Дв.), сухос/ тої (Ус.), ху/ да (Ів.), / гоїдалка (ЧГ) 'худа жінка'; низ'киї (Км.), / карлик (Кк., Хм.), л'їл'ї/ пут (Сб., Ів.), кур/ дупе^нл' (Дв., Ус., ЧГ), тара' пул'ка (См.) 'низькоросла людина'; ви/ сокиї (Км., Сб., Ів.), / дїлда (Кк., Дв., Сб., Ус., ЧГ, Кс.), лихо/ дим (Хм.), 'тичка (Чч., Кс.), 'рослиї (Дв., Ів.) 'високий чоловік'; ви/ сока (Км., Сб.), / гоїда (Кк.), 'дїлда (Чч., Дв., Ус., ЧГ, Кс.), / росла (Ів.) 'висока жінка'; ха/ з'аїн (Км., Чч., Сб., Ус., ЧГ., Кс.), / газда (Кк.), газ'да (Дв.), ха' з'аї (См.), хлопот/ ливиї (Ів.) 'дбайливий господар'; ха/ з'аїка (Км., Чч., Сб., Ус., См., ЧГ, Кс.), газ/ дин'а (Кк.), газ'дин'а, шу'бана (Дв.) 'дбайлива господиня'; здо/ ровиї (Км.), бу/ гаї (Кк., Кс.), здоро'вило (Хм., См., Ів., ЧГ), ба'рило (Чч.), здоро'ван' (Дв., Ус.), здоро'везниї (Сб.) 'здоровило'; гор/ батиї (Км., Чч., Дв., Сб.), гор/ бан' (Кк., Ус.), сутулу/ вата (Хм.), л'у' дина гор' бата (См., Ів.), гор/ бата (ЧГ) 'горбата людина'; балухатий (Кк., Чч., Дв., См., ЧГ, Кс.), тр'іската (Хм.), гол/ катиї (Сб.), бан'ку/ ватиї (Ус.) 'людина з витрішкуватими очима'; косог/ лазиї (Км., Чч., Ус.), кол/ сиї (Кк., Чч., Сб.), косоока (Хм., ЧГ), косоокиї (Дв., Ів.), косо/ гокиї (Сб.) 'с'л'їниї (См.) 'косоокий'; / гемба (Км.), губан' (Кк., Ус.), варгатий (Хм., Кс.), ге^нм'батиї (Чч., Сб., Кс.), вар'гатиї (Дв.), гу' батиї (Сб., ЧГ), ги^нм' батиї (См., Ів.) 'губатий чоловік'; с'л'ї/ ниї (Км., Сб.,), сл'їногокиї (Кк.), / темна (Хм., Ів., Дв.), не^нз'рачїї (Чч.), с'л'ї/ пак (Ус., Дв.), с'л'їна л'у' дина (См.), не^н/ бачит' (ЧГ) 'сліпа людина'; ву/ сатиї (Км., Хм., Пс., Сб., Ів., Кс.), вусан' (Кк., Чч., Дв., Ус., ЧГ, Щр.) 'чоловік з вусами'; ву^нхан' (Км., Ус.), клаповухиї (Кк., Хм., Чч., Дв., Сб., Щр., Кс.), ву/ хатиї (ЧГ.), / маїпа (Бр.) 'людина з відстовбурченими вухами'; / лисиї (Км., См., Сб., Ів., ЧГ, Щр., Кс.), лис/ ман' (Хм., Дв.), голо'мозиї (Чч., Ус., Кс.), кучер'авиї (Дв.) 'лисий'; довго/ носиї (Км., Кк.), но/ сатиї (Хм., ЧГ, Сб.), доўго'носик (Дв.), но/ сата (Ів.), доўго/ н'їс (Щр.) 'людина з довгим носом'; об/ жора (Км., Чч., Кс.), не^нна/ жера (Кк., Дв., Ус., См., Сб.), нена/ жера (Хм., Пс.), про/ жора (Бр.), об/ жера (Ів.), гоб/ реўко (ЧГ), про/ жера (Щр.) 'людина,

яка багато їсть'; *не/ р'аха* (Км.), *задрипаний* (Кк., Ус., Сб.), *капарник* (Хм.), *зама'зура* (Чч., Пс., Дв., Ів.), *гни/ лиї* (Бр.), *задрипанец'* (Дв.), *граз/ нул'а* (ЧГ.), *ха/ нига* (Щр.) 'неохайний чоловік'; *ш/ леперка* (Км.), */ лейба* (Кк., Кс.), *ка/ парниц'а* (Хм.), *задрипуха* (Чч.), *не/ р'аха* (Бр.), *задрипана* (Пс.), *зад'сипанка* (Дв.), *зама/ зура* (Ус., Сб.), *замур' з'оха* (См.), *нео/ хаї на* (Ів.), *граз/ нул'а* (ЧГ.), *нехл'уш* (Щр.) 'неохайна жінка'; *моў/ чун* (Км., Кк., Чч., Дв., Сб., Щр.), *ци'ри/ мон:а* (Хм.), *'тиха* (Чч.), */ мула* (Бр.), */ замкнута* (Пс.), *н'і/ миї* (Ус.) 'мовчазна людина'; *ба/ з'ікало* (Км.), *говорун* (Кк.), *тара'даїло*, *пусто'мел'а*, *тере^нвеничник* (Чч.), */ терлик* (Бр.), *бала'кун*, *бала'кучий* (Дв.), *доўгоја/ зикиї* (Ус.), *тере' б' івка* (См.), *гovo/ рашчїї* (Сб.), *пусто/ мел'а* (Ів.), */ мел'а* (ЧГ.), *тр'їп/ ло* (Щр.) 'говіркий, балакучий чоловік'; *х/ вес'ка*, *па/ т'ака*, (Км., Кс.), *ле^нне^т туха* (Кк., Чч., Ус., Ів., Щр., Гр.), *тринди^ечиха*, *јази^еката* (Чч.), *л'она* (Бр.), *транда'чиха*, *т'репл'ла* (Дв.), *тере' б' івка* (См.), *шчебе/ тушка* (Сб.), */ мел'а* (ЧГ.) 'балакуча жінка'; *л'ен/ т'аї* (Км.), *ледашчо* (Кк., Пс., Ус., Сб.), *ледача* (Хм.), *л'їн'т'аї*, *леда'ц'уга* (Чч., Кс., ЧГ.), *не/ роба* (Бр., См.), *л'ї'нивиї*, *ле'дача* (Дв.), *ле/ дачиї* (Ів.), *л'ї/ ниве'ц'* (Щр.) 'нероба'; *па/ т'ака* (Км.), *јазиката* (Кк., Бр., Ус.), *јазе^нката* *'фес'ка*, *бри^ехунка* (Чч.), *сп' л'етн'їца* (Км., Чч., Пс., См., Сб., Щр., Кс.), *нак/ лепниц'а* (Ів.) 'пліткарка'; *буб/ нити* (Км.), *без/ јазикиї* (Кк., Хм., Чч., Дв.), */ м'л'ам'л'а* (Чч.), *неў/ н'атна* (Бр.), *недороз/ винуте* (Пс.), *бул'ко/ тит'* (Ус.), *бе^нсїа' зике* (См.), *за/ јїка* (Сб., Ів.), *буб/ нит'* (Щр., Кс.) 'той, хто говорить невиразно'; */ роз':ава* (Км., Кк., Хм., Дв., Ус., Сб., Чч., Ів., Кс.), *за'буд'ко* (Чч.), *бам/ була* (Бр.), *'тава* (Дв.), *рос' т'ер'ане* (См.), *не^нроз/ б'їрна*, *не^н смиш/ л'она* (ЧГ.), *розд'ав'л'ака* (Щр.) 'неуважна людина'; *ме^ндлений* (Кк.), *непово'роткиї*, *неповорот'киї*, *мама'лига* (Чч.), *м'амл'а* (Дв.), *не^нук/ л'ужий* (Ус., Сб., Щр.), *не^нг' леба* (См.), *по/ в' іл'ниї* (Ів.), */ лейба* (ЧГ.) 'повільний у руках чоловік'; *мама'лига* (Чч.), *'м' амл'а* (Дв.), *не^нпово/ ротка* (Чч., Ус.), *не^нг' леба* (См.), *не^нпово/ ротна* (Сб.), *по/ в' іл'на* (Ів.), */ леја* (ЧГ.), *не^нук/ л'ужа* (Щр., Кс.) 'повільна в руках жінка'; *хам/ ло* (лайливе) (Км., Кк., Чч.), *не^нвос'питаниї*, *бам'була* (Чч.), */ турок* (Бр.), *мур'ло*, *не^нў'чена* (Дв.), *груб'ї/ йан* (Ус.),

не^uобра^l зоване (См.), *бид^l ло* (Сб.), *ле^u дача*, *не^uслух^l л'ана* (ЧГ.), *'хам* (Щр.) ‘невихована людина’; *л н'ун'а* (Км., См., Щр., Кс.), *плакса* (Км., Кк., Чч., Ус., Сб.), *леж^xко^l духа* (Хм.), *'р'ова*, *плак^lс'їй*, *ри^eвун* (Чч.), *багатос^l л'їзка* (Пс.), *плак^lсива* (Дв.), *пла^l ксун* (Ів.), *мн'ахкосер^l дешна*, (ЧГ) ‘людина, яка часто плаче’; *ве^u селий* (Км., Дв., Сб., Ів., Кс.), *веселун* (Кк., Чч., Ус., ЧГ, Щр.), *хо^yхо^yтун*, *шутк^l ів^lливий* (Чч.), *см^lіш^lко* (Дв.), *дурно^l см^l іх* (См.) ‘весела людина’; *самоза^l коханий* (Км.), *не^l добра* (Кк.), *зада^lвака* (Чч.), *без^l л'удкувати^l* (Пс.), *чва^l н'ко* (Дв., Ус., Щр), *ч^l ван'ка* (См., Ів.), *гор^l д' ак* (Сб.), *л горда* (ЧГ.) ‘пихата, чванлива людина’; *шут^l н'ік*, (Км., Кк., Щр.), *јумо^yр'їст*, *по^yс^lм' ішник* (Чч.), *весил^l чак* (Бр.), *см^l іш^lко*, *'кадр* (Дв.), *шут^l ливий* (Сб.), *шу^l ткар* (Ів.), *ве^uсе^u лун* (ЧГ.) ‘жартівник’; *сер^l дитий* (Км.), *недобра* (Кк.), *бурко^yтун*, *си^eр^lдиб' іда* (Чч.), *без^l л'удкувати^l*, *неми^l л'ашчий* (Пс.), *кис^lлак* (Дв.), *л бурк^l іс* (См.), *бо^yсур^l ман* (Сб.), *л нервина* (Ів.), *набусур^l ман'ана* (ЧГ), *бур^l моса* (Щр.) ‘сердита, непривітна людина’; *л'ен^l т'аї*, *л ледар* (Км.), *ле^uдац'уга* (Кк., Дв., Ус., Чч.), *гнилий* (Хм., Бр.), *ле^uдашчо* (Чч., Сб., Щр.), *л'ін'т'аї* (Чч., ЧГ, Кс.), *ле^u дачи^l* (Пс., Ів.), *не^u роба* (См.) ‘ледар’; *ал^l каш* (лайливе) (Км., Чч., Ус., См., Щр.), *л н' аниц'а* (Кк.), *алкогол'їк* (Хм., Пс., Сб., Бр., ЧГ, Кс.), *се^uн'ак*, *про^lпойц'а* (Чч.), *пи^l йак* (Бр.), *п'јаниц'а* (Дв., См., Ів., Щр.) ‘п'яниця’; *ши^l байголова* (Км.), *непо^l с'еда* (Кк.), *напосид'учий* (Хм., Ус., См., Ів., Щр.), *ви^eр'тун* (Чч.), *жи^l вуча* (Пс.), *не^uпосид'ушчий* (Дв., Кс., Сб.), *л хитра*, *про^l ворна* (ЧГ.) ‘непосида, енергійна людина’; *мазун* (Кк., Чч., Ус., Сб., Ів., ЧГ, Щр.), *л мазја* (Хм.), *п' ід^lлизник* (Чч.), *розмаз^l н'а* (Пс.), *ве^uре^uдун* (Дв.), *ма^l зунчик* (См.), *пус^l тун* (ЧГ.), *ма^l зун* (Щр.) ‘пестун’; *ма^l зунка* (Кк., Ів., ЧГ, Щр., Чч.), *ма^l зуха* (Хм.), *п' ід^lлизниц'а* (Чч.), *ве^uре^uдунка* (Дв.), *ма^l з'оха* (Ус., Кс.), *пес^l тунка* (См.), *ма^l з'ошка* (Сб.) ‘пестунка’; *бе^uш^l кетник* (Км., Хм., Чч., См., Ів.), *ши^l байголова* (Км.), *збитошн'їк* (Кк., Дв., Кс.), *зби^eтошник* (Чч., Сб., Ус.), *шк' ід^l ник* (Бр.), *бан^l д'їт* (Пс.), *л збиток*, *збит^l ковий* (ЧГ, Кс.), *л шкодник*, *хул'їл ган* (Чч., Щр.) ‘той, хто бешкетує’; *бе^uш^l кетниц'а* (Км., Кк., См., Ів.), *непосид'ушча* (Хм.), *ш^lкодниц'а* (Км.,

Чч., Дв., Сб., Щр.), *шк' ід/ ниц'а* (Бр.), *зби/ тошниц'а* (Пс.), *і шкодн'іца* (Ус.), *і збиток* (ЧГ.), *хул'і/ ганка* (Щр.) ‘бешкетниця’; *его/ јіст* (Км., См), *самол'уб* (Кк., Дв., Сб., См., Ів.), *само^ул'уб* (Чч., Ус., Щр.), *само/ л'убиц'* (Пс.), *само/ л'убец'* (ЧГ.) ‘егоїст’; *і коп' ійа* (Км., Кк., Чч., Пс., Дв., Ус., См., Сб., Ів., ЧГ, Бр.) ‘дуже схожий на когось’; *хвал'ко* (Км., Кк., Чч., Бр., Пс., Дв., Ус., Сб., Щр.), *хвас'тун* (Чч., Ів.), *хваст'ко* (См.) ‘хвастлива людина’; *скупер/ д'аї* (Км., Бр., Дв., Ус., Сб.), *жмот, жлоб, скупе^рд'ага* (Чч), *жадний* (Дв.), *скупо/ д'ага* (См.), *ску/ пий* (Ів.), *ску/ па, і скрага* (ЧГ.), *і жад'іна* (Щр.) ‘скупа людина’; *і заздр'існий* (Км.), *лу/ кава* (Хм.), *і заздр'існа* (Бр.), *за/ в'існ'ік* (Пс.), *за/ висниц'а, лукавий* (Дв.), *за/ в'існ'іца* (Ус., Щр.), *і заздр' ісливий* (Сб.) ‘той, хто має заздрість до когось’; *й/ пертий* (Км., Сб., Ів.), *йпир'т' уха* (Чч.), *у'перт/ ух* (Дв.), *о/ сел* (Ус.), *і вперта* (ЧГ.), *в'ісл'ук* (Щр.) ‘уперта людина’; *зло/ пам'ятний* (Км., Чч.), *зло/ пам'атна* (Хм., Бр., Дв., Пс., Ус., См., Сб., Ів., Щр., Кс.), *злов'редний* (Чч.), *доўго/ памн'атна* (ЧГ) ‘людина, яка довго пам'ятає зло’; *і хитрий* (Км.), *хит/ рун* (Кк., Бр., Пс., Дв., Ус., См., Сб., Ів.), *хит/ рунка* (Хм.), *хит'р'уга* (Чч.), *хитра* (См.), *і вйортка* (ЧГ.), *хитрун* (Щр., Чч.) ‘хитра людина’; *п' ід/ лиза* (Км., Кк., Чч., Бр., Пс., Дв., Ус., Сб., Кс.), *п' ід/ лизник* (Хм., Чч.), *п' ідла/ бузник* (См., Ів., ЧГ, Щр.) ‘той, хто підлабузнюється до когось’; *за/ дирка* (Кк., Сб., Ів., Щр.), *ци^е ри^е/ мон:ик* (Хм.), *заб' іјака* (Чч.), *за/ дирастий, за/ чена* (Дв.), *за/ диристий* (Ус.), *зади^е рака* (См.), *зада/ вака* (ЧГ, Кс.), *зади/ рака* (Щр.) ‘задирака’; *і јаб'іда* (Км., Кк., Кс., Ус.), *і јабиде* (Хм., Сб.), *сту'кач* (Чч.), *ш' іст'орка* (Бр), *јабеда, не^ре^ношчик* (Дв.), *до' ношчик* (Чч., См.), *на/ с'етка* (Ів.), *гобл'іс/ т'івиї* (ЧГ.), *шіст'ора* (Щр., Кс.) ‘донощик’; *х/ лопец'* (Км.), *хлопчина* (Кк.), *паруб/ чак* (Хм., Чч., Ів.), *і парубок* (Бр., Дв., Ус., Щр., Кс.), *не^до/росток* (Дв.), *хлоп' чур* (См.), *і п' ідл'іток* (Сб.), *і п' ідросток* (ЧГ) ‘хлопець-підліток’; *і д'іўка* (Км., Кс., Ус.), *мало/ л'етка* (Кк.), *д'іў/ чук* (Хм., Чч., См., Бр.), *д'іў/ ча* (Бр.), *д'іўчина* (Дв, Щр), *п' ідл'іток* (Сб.), *і п' ідросток* (ЧГ.), ‘дівчина-підліток’; *тран/ жира* (Км., Кк., Кс., Чч., Пс.), *марнот/ рат* (Хм., Бр., Ус., Кс., Щр.), *рост'рин'кувач*

(Чч.), *еконо¹м'іст* (См.), *рост¹ратник* (Сб.), *па¹рил'ник* (Ів.), *неро¹шчотлива* (ЧГ.) ‘людина, що намарно витрачає кошти’; *роз¹луче^нний* (Км.), *розв'ід¹ник* (Кк., Кс., Хм., Бр., Пс., Дв., Ус., См., Ів., ЧГ, Щр., Гр.), *розлу¹чиўс'а* (Сб.) ‘той, хто розлучився з жінкою’; *роз¹луче^нна* (Км.), *розв'ід¹нищ'а* (Кк., Хм., Чч., Пс., Дв., Ус., См., Ів., ЧГ, Щр., Кс., Гр.), *розв'ід'онка* (Бр.), *роз'їшлас'* (Сб.) ‘та, хто розірвала шлюб з чоловіком’; *хам, хам¹ло* (Км.), *бе^нстидн'ік* (Кк.), *по¹в'іл'на* (Хм.), *бам¹була* (Чч.), *безпар¹дон:а* (Бр., См., Кс.), *без¹лабурна* (Пс.), *зух¹валий* (Дв., Щр.), *зух¹валє^нц'* (Ус.), *бєсцє^нре^нмона* (Сб.), *не^нчван'ка* (Ів.) ‘безцеремонна людина’; *одно¹л'іток* (Км., Бр., Дв., Ус., См., Сб., Щр.), *одно¹годок* (Хм.), *одно¹годка, одно^нр'ічка* (Чч., Кс.), *ров'есник, од¹нол'ітка* (Ів.) ‘ровесник’.

Слід зауважити, що словосполучення на відміну від слова «має більш складну, хоча і розчленовану, структуру, більш складний зміст, що представляє собою сукупність семантики його складових [50, 133].

У центральноподільських говірках значно рідше вживаються на позначення людини стійкі лексикалізовані й фразеологізовані словосполучення, зокрема зафіксовано такі: *ху¹диї йак го¹пен'ок* (См.) ‘худорлявий чоловік’; *йак ко¹ромисло* (Чч.), *су¹ха йак т^р'іска* (Дв.), *ху¹да йак т^р'іска* (См.) ‘худа жінка’; *ви¹сока йак дра¹бина* (Хм.) ‘висока жінка’; *вуха йак в¹зайц'а* (См.) ‘людина з відстовбурченими вухами’; *гоч'і йак у¹жаби* (См.) ‘людина з витрішкуватими очима’; *з бакєн¹бардами* (См.) ‘чоловік з вусами’; *йак жура¹вел'* (Чч.), *йак г¹л'угач* (См.) ‘людина з довгим носом’; *йак сви¹н'а* (См.) ‘неохайний чоловік’; *йак та¹мел'а* (Хм.) ‘говіркий, балакучий чоловік’; *язи¹ката х¹вес'ка* (Хм., Пс.) ‘балакуча жінка’; *н'є¹риба н'і м'асо* (Хм.), ‘повільний у руках чоловік’; *допус¹кає вс'о до¹серц'а* (ЧГ) ‘людина, яка часто плаче’; *йак¹капл'а во¹ди* (Хм.), *йак з¹ока¹випау* (Чч.), *дв'і¹капл'і во¹ди* (Щр.) ‘дуже схожий на когось’; *ззд¹ривє¹гоко* (См.) ‘той, хто має заздрість до когось’; *йак¹бик в¹перта* (Хм.), *йак о¹сел, йак ба¹ран* (Чч.), *у¹пє^нрта йак бик* (Пс.), *у¹перта йак¹свин'а* (См.) ‘уперта людина’; *кур'ачиї до¹ношчик* (Пс.) ‘донощик’.

Номінування за допомогою синтаксичних словосполучень: / *груба / ж' інка* (Щр., Кс.) 'вагітна жінка'; / *повна / ж' інка* (Хм., Кс.) 'непомірно повна жінка'; *л'у' дина гор' бата* (См., Ів.) 'горбата людина'; *с' л'іна л'у' дина* (См.), *не"ви/ д'ушча л'у/ дина, не" / бачит'* (ЧГ) 'сліпа людина'; *моў/ чазна л'у/ дина, потай/ на л'у/ дина* (ЧГ) 'мовчазна людина'; *см'іш' на л'у' дина* (См.) 'жартівник'; *не/ добра л'у/ дина* (Бр.) 'хитра людина'; *зух/ вала л'у/ дина* (ЧГ) 'безцеремонна людина'.

Номінування за допомогою речень: / *ж' інка шо ро/ дила ди' тину* (См.) 'породілля'; *л'у' дина шо моў/ чит' ўс'о / ўрем'а* (См.) 'мовчазна людина'; *не" / можна роз'і/ брати шо гол ворит'* (ЧГ) 'той, хто говорить невиразно'; *н'іх/ то не / годен жі/ жі догол дити* (Хм.) 'сердита непривітна людина'; / *схож' і жід/ на на / другого* (ЧГ.) 'дуже схожий на когось'.

Отже, під час аналізу засобів номінації рис людини в центральноподільських говірках було виявлено найбільшу кількість назв однослівних – 460 номенів, менше – побудованих за допомогою лексикалізованих та фразеологічних словосполучень – 24 номени, синтаксичних словосполучень – 11, а найменше – утворених за допомогою речення – 5 номенів. Із чого можемо зробити висновок, що найактивнішим засобом номінації центральноподільських говірок є лексичний, а синтаксичний – не притаманний для аналізованих говірок.

2.2 Способи номінації людини та її рис у центральноподільських говірках

Способи номінації досліджували В. Гак, Д. Журавльов, Є. Косих, В. Лейчик та інші. У нашому дослідженні ми скористалися класифікацією Є. Косих [50, с.44]. Вона виділяє такі способи номінування: лексичний, словотвірний та синтаксичний.

Лексичний спосіб «передбачає використання максимальної кількості шляхів і механізмів номінації: створення простої одиниці номінації; переосмислення вже існуючого в мові слова (у цьому випадку відбувається

розвиток / збільшення лексичного значення одиниці мови); запозичення іншомовного слова (в цьому випадку в мові з'являються нові одиниці лексики)» [50, с. 44].

До лексичного способу номінації людини та її рис у говірках Центрального Поділля можемо віднести такі назви: *л'у/ дина* (Км., Сб., См., Ів., Кс., Гр.), *чо'ло'в' ік* (Кк., Хм., Чч., Пс., Дв., Сб., Ус.), *чоло/ в' ік*, */ ж' інка* (Бр.) 'значення слова людина'; *б' ер'ем' ена* (Км., Бр.), *бе"реме"на* (Кк., Чч., Дв., Пс., Сб., См., Ів., ЧГ), *б' і/ р'еме"н:а* (Ус., Кс.) 'вагітна жінка'; *ба/ рило*, *го/ бре'юко* (ЧГ). 'надто повний чоловік'; *ху/ диї* (Км., Ів., Сб.) 'худорлявий чоловік'; *ху/ да* (Ів.), 'худа жінка'; *низ'/ киї* (Км.) 'низькоросла людина'; *ви/ сокиї* (Км., Сб., Ів.), */ дилда* (Кк., Дв., Сб., Ус., ЧГ, Кс.), */ рослиї* (Дв., Ів.) 'високий чоловік'; *ви/ сока* (Км., Сб.), */ гоїда* (Кк.), *'дилда* (Чч., Дв., Ус., ЧГ, Кс.), */ росла* (Ів.) 'висока жінка'; *здо/ ровиї* (Км.), *бугаї* (Кк., Кс.), *ба'рило* (Чч.) 'здоровило'; *косиї* (Кк., Чч., Сб.), *' с'л'іниї* (См.) 'косоокий'; */ гемба* (Км.) 'губатий чоловік'; *с'л'і/ ниї* (Км., Сб) *не" / бачит'* (ЧГ) 'сліпа людина'; */ лисиї* (Км., См., Сб., Ів., ЧГ, Щр., Кс.), *гоб/ ре'юко* (ЧГ) 'людина, яка багато їсть'; *не/ р'аха* (Км.), *ха/ нига* (Щр.) 'неохайний чоловік'; *ш/ леперка* (Км.), */ лейба* (Кк., Кс.), *капарниц'а* (Хм.), 'неохайна жінка'; *бам/ була* (Бр.) 'неуважна людина'; *не"г' леба* (См.), */ лейба* (ЧГ.) 'повільний у руках чоловік'; *мур'ло*, *'хам* (Щр.) 'невихована людина'; *хул'і/ ган* (Чч., Щр.) 'той, хто бешкетує'; *его/ јіст* (Км., См.) 'егоїст'; (См.); *жмот*, *жлоб*, 'скупа людина'; */ јаб'іда* (Км., Кк., Кс., Ус.), */ јабі"да* (Хм., Сб.), *на/ с'етка* (Ів.) 'донощик'; *х/ лопец'* (Км.) 'хлопець – підліток'; */ д'і'учина* (Дв, Щр) 'дівчина-підліток'; *ха/ з'ајін* (Км., Чч., Сб., Ус., ЧГ., Кс.), */ газда* (Кк.), *газ'да* (Дв.) 'дбайливий господар'; */ коп' ійа* (Км., Кк., Чч., Пс., Дв., Ус., См., Сб., Ів., ЧГ, Бр.) 'дуже схожий на когось'; *бам'була* (Чч.) 'безцеремонна людина'.

Словотвірний, або дериваційний, спосіб «передбачає використання афіксів для виробництва позначень вже існуючих і появу нових реалій» [50, с.48]. Він найактивніший у досліджуваних говірках.

Так, основоскладанням утворенні назви: *од/ нол'іток* (Кк., Дв., Сб., Ус., См., ЧГ), *одно/ годки* (Хм., Чч., Кс.) ‘ровесник’; *тоу□сто'б'рух* (Чч.) ‘надто повний чоловік’; *сухо'ребриї* (Чч.), *сухо'перді а* (Дв.) ‘худорлявий чоловік’; *сухос'т'її* (Кк.), *сухос/ той* (Ус.) ‘худя жінка’; *косоґ/ лазий* (Км., Чч., Ус.), *косо'окий* (Дв., Ів.), *косо/ гокий* (Сб.) ‘косоокий’; *сл'іно/ гокий* (Кк.) ‘сліпа людина’; *клапо/ вухий* (Кк., Хм., Чч., Дв., Сб., Щр., Кс.) ‘людина з відстовбурченими вухами’; *голо'мозий* (Чч., Ус., Кс.), ‘лисий’; *довго/ носий* (Км., Кк.), *доўго/ н'іс* (Щр.) ‘людина з довгим носом’; *доўгоја/ зикий* (Ус.) ‘говіркий, балакучий чоловік’; *леґ'ко/ духа* (Хм.), *багатос/ л'ізка* (Пс.), *мн'ахкосер/ дешна*, (ЧГ) ‘людина, яка часто плаче’; Ів.), *само'л'уб* (Чч., Ус., Щр.), *само/ л'убиць* (Пс.), *само/ л'убець* (ЧГ.) ‘егоїст’; *зло/ пам□йатний* (Км., Чч.), *зло/ пам'атна* (Хм., Бр., Дв., Пс., Ус., См., Сб., Ів., Щр., Кс.), *злов'редний* (Чч.), *доўго/ памн'атна* (ЧГ) ‘людина, яка довго пам'ятає зло’; *марнот/ рат* (Хм., Бр., Ус., Кс., Щр) ‘людина, що намарно витрачає кошти’; *дурно/ см' іх* (См.) ‘весела людина’; *самоза/ коханий* (Км) ‘пихата, чванлива людина’; *ши/ байголова* (Км) ‘той, хто бешкетує’, *само/ л'уб* (Кк., Дв., Сб., См.), *само'л'уб* (Чч., Ус., Щр.), *голо'мозий* (Чч., Ус., Кс.) ‘лисий’.

Суфіксальний спосіб активний у творенні таких назв людини:

-ат-: *варгатий* (Хм., Кс.), *ге^нм'батий* (Чч., Сб., Кс), *вар'гатий* (Дв.), *гу' батий* (Сб., ЧГ), *ги^ем' батий* (См., Ів) ‘губатий чоловік’; *ву/ хатий* (ЧГ.) ‘людина з відстовбурченими вухами’; *но/ сата* (Ів.) ‘людина з довгим носом’; *гор/ батий* (Км., Чч., Дв., Сб.) ‘горбата людина’; *балухатий* (Кк., Чч., Дв., См., ЧГ, Кс.), *го/ катий* (Сб.), *бан'ку/ ватий* (Ус.) ‘людина з витрішкуватими очима’;

-ун: *моў/ чун* (Км., Кк., Чч., Дв., Сб., Щр.) ‘мовчазна людина’; *говорун* (Кк), *бала'кун* (Дв.) ‘говіркий, балакучий чоловік’; *хвас'тун* (Чч., Ів.) ‘хвастлива людина’; *веселун* (Кк., Чч., Ус., ЧГ, Щр.), *хо'хо'л'тун* (Чч.) ‘весела людина’; *ве^нре^ндун* (Дв.), *пус/ тун* (ЧГ.), *ма'зун* (Щр.) ‘пестун’;

-ан': *здоро'ван'* (Дв., Ус.) ‘здоровило’; *губан'* (Кк., Ус.) ‘губатий чоловік’; *вусан'* (Кк., Чч., Дв., Ус., ЧГ, Щр.) ‘чоловік з вусами’; *ву□хан'* (Км.,

Ус.) ‘людина з відстовбурченими вухами’; / *лисман'* (Хм., Дв.) ‘лисий’;
/ *заздр'існий* (Км.), ‘той, хто має заздрість до когось’;

-к-: *хвал'ко* (Км., Кк., Чч., Бр., Пс., Дв., Ус., Сб., Щр. Ів.), *хваст'ко*
(См.) ‘хвастлива людина’; *за'буд'ко* (Чч.) ‘неуважна людина’; *хит'рунка*
(Хм.) ‘хитра людина’; *см'іш'ко* (Дв.) ‘весела людина’; *х'вес'ка, па'т'ака*
(Км., Кс.) ‘балакуча жінка’;

-ух(а): *тоўс' туха* (Км., Дв., ЧГ) ‘непомірно повна жінка’; *ма'зуха*
(Хм.) ‘пестунка’; *ле^uне^u / туха* (Кк., Чч., Ус., Ів., Щр., Гр.) ‘балакуча жінка’;

-ун +к- : *мазунка* (Кк., Ів., ЧГ, Щр., Чч.), *пес'тунка* (См.) *ве^uре^uдунка*
(Дв.) ‘пестунка’;

-н + ік за/ в'існ'ік (Пс.), ‘той, хто має заздрість до когось’;

-ож : *моло'д'ож* (Км., Кк., Чч., Дв., Пс., Сб., Ус., См., ЧГ, Щр., Кс., Гр.)
‘іменник молодь та його відповідники’ ;

-л : *тр'іп'ло* (Щр.) ‘говіркий, балакучий чоловік’;

-лив- *хлопот'ливиї* (Ів.) ‘дбайливий господар’; / *заздр'ісливиї* (Сб.)
‘той, хто має заздрість до когось’;

-езн-: *здоро'везниї* (Сб.) ‘здоровило’;

-чик- : *не^uре^uношчик* (Дв.), *до'ношчик* (Чч., См.) ‘донощик’;

-шник: *збитошн'ік* (Кк., Дв., Кс.), *зби^eтошник* (Чч., Сб., Ус.) ‘той, хто
бешкетує’;

-юга-: *ле^uдац'уга* (Кк., Дв., Ус., Чч.), *ле^uдашчо* (Чч., Сб., Щр.) ‘ледар’;
хит'р'уга (Чч.) ‘хитра людина’;

-ил- *здоро'вило* (Хм., См., Ів., ЧГ) ‘здоровило’;

-уват- *бан'ку'ватий* (Ус.) ‘людина з витрішкуватими очима’

-ец': *л'і'ниве^uц'* (Щр.) ‘нероба’

-ив-: *плак'сива* (Дв.) ‘людина, яка часто плаче’;

-ин-: *хлопчина* (Кк.) ‘хлопець-підліток’;

-уч-: *бала'кучий* (Дв.) ‘говіркий, балакучий чоловік’;

-уг- *леда'ц'уга* (Чч., Кс., ЧГ), ‘нероба’;

-ак- *с'л'і/ пак* (Ус., Дв.) ‘сліпа людина’; *зада'вака* (Чч.) ‘пихата, чванлива людина’

-ч + ак-: *паруб' чак* (Хм., Чч., Ів.) ‘хлопець-підліток’

-ч+ур-: *хлоп' чур* (См.) ‘хлопець-підліток’

-ащ-: *гovo/ рашчиї* (Сб.) ‘говіркий, балакучий чоловік’;

-ушк-: *шчебе/ тушка* (Сб.) ‘балакуча жінка’;

-ик- *ци^e ри^e/ мон:ик* (Хм.) ‘задирака’; */ терлик* (Бр.) ‘говіркий, балакучий чоловік’;

-ук- *д'іў/ чук* (Хм., Чч., См., Бр.) ‘дівчина-підліток’;

-чик- *ма' зунчик* (См.), (Щр.) ‘пестун’;

-иха- : *тринди^eчиха, транда'чиха* (Дв.), ‘балакуча жінка’;

-аст-: *за'дирастиї* (Дв.), *за/ диристий* (Ус.), *зади^e рака* (См.) ‘задирака’;

-яга- *скупе^uр'д'ага* (Чч), *скупо/ д'ага* (См.) ‘скупа людина’;

-ер+д- : *скупер/ д'аї* (Км., Бр., Дв., Ус., Сб.), ‘скупа людина’ :

-иц- : *моло/ диц'а* (Щр.) ‘жінка’ .

Найпродуктивнішими серед виділених суфіксів виявилися *-ат-*, *-ун-*, *-ан'-*, *-к-*. Решта суфіксів використовується для творення у меншій кількості номенів.

Префіксальним способом утворені такі назви: *нео/ хаї на* (Ів.) ‘неохайна жінка’; *не^uвос'питаний* (Чч.), *не^uў'чена* (Дв.), *не^uобра' зоване* (См.), *не^uслух/ л'ана* (ЧГ.) ‘невихована людина’; *недобра* (Кк.), ‘пихата, чванлива людина’;

Способом конфіксації утворено назви: *об/ жора* (Км., Чч., Кс.), *не^uнажера* (Кк., Дв., Ус., См., Сб.), *нена/ жера* (Хм., Пс.), *про/ жора* (Бр.), *об/ жера* (Ів.), *про/ жера* (Щр.) ‘людина, яка багато їсть’; *недороз/ винуте* (Пс.), *бе^uсйа' зике* (См.) ‘той, хто говорить невиразно’; *не^uроз/ б'їрна*, *не^uсмиш/ л'она* (ЧГ.) ‘неуважна людина’; *без/ л'удкуватиї* (Пс.) ‘пихата, чванлива людина’; *п' ід'лизник* (Чч.), *розмаз/ н'а* (Пс.) ‘пестун’; *мало/ л'етка* (Кк.), *п' ід'іток* (Сб.), */ п' ідросток* (ЧГ.) ‘дівчина-підліток’;

не^ндо^рросток (Дв) ‘хлопець-підліток’; *рост^т / ратник* (Сб.), *неро^л шчотлива* (ЧГ.) *рост^трин^кувач* (Чч.) ‘людина, що намарно витрачає кошти’; *роз^л / луче^ний* (Км.), *розв^д / ник* (Кк., Кс., Хм., Бр., Пс., Дв., Ус., См., Ів., ЧГ, Щр., Гр.), *розлу^л / чи^с’а* (Сб.) ‘той, хто розлучився з жінкою’; *роз^л / луче^на* (Км.), *розв^д / ни^ц’а* (Кк., Хм., Чч., Пс., Дв., Ус., См., Ів., ЧГ, Щр., Кс., Гр.), *розв^д / ід^онка* (Бр.), *роз^т / ійшлас^с* (Сб.) ‘та, хто розірвала шлюб з чоловіком’; *бе^нстидн^ік* (Кк.), *безпар^л / дон^а* (Бр., См., Кс.), *без^л / лабурна* (Пс.), *бе^нсцере^нмона* (Сб.), *не^н / чван^ка* (Ів.) ‘безцеремонна людина’;

Синтаксичний спосіб номінації ґрунтується на використанні або створенні складних найменувань [50, с. 46]. Синтаксичний спосіб Є. Косих характеризує також як «назву предмета за допомогою його опису, тобто створення складових найменувань, заснованих на стійкому вживанні словосполучень, визнається одним з споконвічних способів номінації» [50, с.46].

Відповідно до наших спостережень, синтаксичний спосіб найменш активний у центральноподільських говірках, зокрема за допомогою лексикалізованих та фразеологічних словосполучень утворено такі назви: *ху^л / ди^й йак го^л пен^ок* (См.) ‘худорлявий чоловік’; *йак ко^лромисло* (Чч.), *су^лха йак т^лр^іска*, (Дв.), *ху^л / да йак ^лтр^іска* (См.) ‘худя жінка’; *ви^л / сока, йак дра^л / бина* (Хм.) ‘висока жінка’; *ву^лха йак в ^лзай^ц’а* (См.) ‘людина з відстовбурченими вухами’; *^лгоч^і / йак у ^лжаби* (См.) ‘людина з витрішкуватими очима’; *з бакен^л / бардами* (См.) ‘чоловік з вусами’; *йак жура^лвел^л* (Чч.), *йак г^л / л’угач* (См.) ‘людина з довгим носом’; *йак сви^л / н’а* (См.) ‘неохайний чоловік’; *йак та / мел’а* (Хм.), ‘говіркий, балакучий чоловік’; *язиката х^л / вес’ка* (Хм., Пс.) ‘балакуча жінка’; *н’е / риба н’і м’асо* (Хм.), ‘повільний у руках чоловік’; *допус^л / каје вс’о до / сер^ц’а* (ЧГ) ‘людина, яка часто плаче’; *йак / капл’а во^л / ди* (Хм.), *йак з ^лока ^лвинау* (Чч.), *дв’і / капл’і во^л / ди* (Щр.) ‘дуже схожий на когось’; *ззд^л / риве ^лгоко* (См.) ‘той, хто має заздрість до когось’; *йак / бик в^л / перта* (Хм.), *йак о^лсел, йак ба^лран* (Чч.),

упе^нрта як бик (Пс.), *у^л перта йак свин'а* (См.) ‘уперта людина’; *л кур'ачи^л до/ ношчик* (Пс.) ‘донощик’.

Синтаксичні словосполучення виокремлено такі: *груба ж' інка* (Щр., Кс.) ‘вагітна жінка’; *л повна ж' інка* (Хм., Кс.) ‘непомірно повна жінка’; *л'у^л дина гор' бата* (См., Ів.) ‘горбата людина’; *с' ліпа л'у^л дина* (См.), *не^нви/ д'ушча л/ у/ дина, не^н/ бачит'* (ЧГ) ‘сліпа людина’; *мо^лчазна л'у/ дина, потаї/ на л'у/ дина* (ЧГ) ‘мовчазна людина’; *см'іш' на лу^л дина* (См.) ‘жартівник’; *не/ добра людина* (Бр.) ‘хитра людина’; *зух/ вала л'у/ дина* (ЧГ) ‘безцеремонна людина’.

Спорадично зафіксовані описові номени, побудовані за моделлю речення: *л ж' інка шо ро/ дила ди' тину* (См.) ‘породілля’; *л'у^л дина шо мо^лчазна чит' ўс'о ўрем'а* (См.) ‘мовчазна людина’; *не^н/ можна роз'і/ брати шо гол ворит'* (ЧГ) ‘той, хто говорить невиразно’; *н'іх/ то не л годен жіі дого/ дити* (Хм.) ‘сердита непривітна людина’; *л схож'і жід/ на на л другого* (ЧГ.) ‘дуже схожий на когось’.

Отже, під час дослідження способів номінації рис людини в центральноподільській говірках, ми виявили найбільше використання словотвірного, або дериваційного, способу (246 номенів), суфікси *-ат-*, *-н-*, *-к-*, *-ун-* є найпродуктивнішими у творенні назв людини. Досить поширеною серед афіксальних способів словотвору є конфіксація. Серед неафіксних способів словотвору активним є основоскладання. У меншій кількості зафіксований лексичний (214 номенів) і лише в деяких групах засвідчено назви, побудовані синтаксичним способом – за моделлю словосполучення чи речення (40 номенів). Із чого можемо зробити висновок, що синтаксичний спосіб номінації не є продуктивним у говірках Центрального Поділля.

2.3 Первинна та вторинна номінації людини в говірках Центрального Поділля

У лінгвістиці виділяють два основні типи номінації: первинну та вторинну. Відповідно до визначення А. Журавльова первинна номінація – «це процес привласнення імені предмету, який ще не має його» [36, с. 50].

У досліджуваній нами групі рис людини простежуються такі первинні номени: *л'у/ дина* (Км., Сб., См., Ів., Кс., Гр.) ‘значення слова людина’ ; *моло/ д'ож* (Км., Кк., Чч., Дв., Пс., Сб., Ус., См., ЧГ, Щр., Кс., Гр.), */ молод^м* (Ів.) ‘іменник молодь та його відповідники’ ; *ро/ весник* (Км., Сб., См., Ів.), *од/ нол'іток* (Кк., Дв., Сб., Ус., См., ЧГ), *одно/ годки* (Хм., Чч., Кс.) ‘ривесник’; *б' ер'ем' ена* (Км., Бр.), *бе^нреме^нна* (Кк., Чч., Дв., Пс., Сб., См., Ів., ЧГ), *б' і/ р'еме^н:а* (Ус., Кс.), ‘вагітна жінка’; */ рожен'іца* (Км., Чч., Ус., Кс.), *род'іл'а* (Кк., Чч., Сб.), *поро/ д'іл'а* (Хм., Ів., ЧГ) ‘породілля’; *товстун* (Кк., Ус.), *ог/ ромний* (Хм.), *у'питаний*, *ба/ рило*, *го/ бреўко* (ЧГ). ‘надто повний чоловік’; *тоўс/ туха* (Км., Дв., ЧГ), *тоу□с'та* (Чч., Сб.), */ тушка* (Ус.), *глад' ка* (См., Ів., Кс.), *глад/ ка* (Ів.). ‘непомірно повна жінка’; *ху/ дий* (Км., Ів., Сб.), *ху^ддушчий* (Дв.) ‘худорлявий чоловік’; *ху/ да* (Ів.) ‘худа жінка’; *низ'кий* (Км.), *ви/ сокий* (Км., Сб., Ів.) ‘високий чоловік’; *ви/ сока* (Км., Сб.) ‘висока жінка’; *ха/ з'ајін* (Км., Чч., Сб., Ус., ЧГ., Кс.), *газда* (Кк.), *газ'да* (Дв.), *ха' з'аї* (См.), *хлопот/ ливиї* (Ів.) ‘дбайливий господар’; *ха/ з'аїка* (Км., Чч., Сб., Ус., См., ЧГ, Кс.), *газ/ дин'а* (Кк.), *ха'з'аїка* (Чч.), *газ'дин'а*, *шу'бана* (Дв.) ‘дбайлива господиня’; *здо/ ровий* (Км.) *здоро'вило* (Хм., См., Ів., ЧГ), *здоро'ван'* (Дв., Ус.), *здоро'везний* (Сб.) ‘здоровило’; *гор/ батий* (Км., Чч., Дв., Сб.), *горбан'* (Кк.), *сутулувата* (Хм.), *гор/ бан'* (Ус.), *л'у' дина гор' бата* (См., Ів.), *гор/ бата* (ЧГ) ‘горбата людина’; *балухатий* (Кк., Чч., Дв., См., ЧГ, Кс.), *тр'іската* (Хм.), *го/ катий* (Сб.), *бан'ку/ ватий* (Ус.) ‘людина з витрішкуватими очима’; *губан'* (Кк., Ус.), *варгатий* (Хм., Кс.), *те^нм'батий* (Чч., Сб., Кс.), *вар'гатий* (Дв.), *гу' батий* (Сб., ЧГ), *ги^ем' батий* (См., Ів.) ‘губатий чоловік’; *с'л'і/ пий* (Км., Сб.,), *сл'іпогокий* (Кк.), *не^нз'рачий* (Чч.), *с'л'і/ пак* (Ус., Дв.), *с'л'іпа л'у' дина* (См.), *не^н/ бачит'* (ЧГ) ‘сліпа людина’; *ву/ сатий* (Км., Хм., Пс., Сб., Ів., Кс.), *вусан'* (Кк., Чч., Дв., Ус., ЧГ, Щр.) ‘чоловік з вусами’; *ву□хан'* (Км., Ус.), *клаповухий* (Кк., Хм., Чч., Дв., Сб.,

Щр., Кс.), *ву/ хатий* (ЧГ.), */ лисий* (Км., См., Сб., Ів., ЧГ, Щр., Кс.), *лисман'* (Хм., Дв.), *голо¹мозий* (Чч., Ус., Кс.) 'лисий'; *довго/ носий* (Км., Кк), *но/ сатий* (Хм., ЧГ, Сб), *доўго¹носик* (Дв.), *но/ сата* (Ів.), *доўго/ н'іс* (Щр.) 'людина з довгим носом'; *об/ жора* (Км., Чч., Кс.), *не^uнажера* (Кк., Дв., Ус., См., Сб.), *нена/ жера* (Хм., Пс.), *про/ жора* (Бр.), *об/ жера* (Ів.), *гоб/ реўко* (ЧГ), *про/ жера* (Щр.) 'людина, яка багато їсть'; *не/ р'аха* (Км.), *задрипаний* (Кк., Ус., Сб.), *капарник* (Хм.), *зама¹зура* (Чч., Пс., Дв., Ів.), *задрипанец'* (Дв.), *граз/ нул'а* ЧГ.), *ха/ нига* (Щр.) 'неохайний чоловік'; *ш/ леперка* (Км.), *капарниця* (Хм.), *задрипуха* (Чч.), *не/ р'аха* (Бр.), *задрипана* (Пс.), *зад¹сипанка* (Дв.), *зама¹ зура* (Ус., Сб.), *замур¹ з'оха* (См.), *нео/ хаї на* (Ів.), *граз/ нул'а* (ЧГ.), *нехлуш* (Щр.) 'неохайна жінка'; *моў/ чун* (Км., Кк., Чч., Дв., Сб., Щр.), *ци^eри/ мон:а* (Хм.), *'тиха* (Чч.), */ мула* (Бр.) 'мовчазна людина'; *ба/ з'ікало* (Км.), *гов/ орун* (Кк.), *тара¹даїло*, *пусто¹мел'а*, *тере^uвеничик* (Чч.), */ терлик* (Бр.), *бала¹кун*, *бала¹кучий* (Дв.), *доўгоја/ зикиї* (Ус.), *тере¹ б' івка* (См.), *гово/ рашчий* (Сб.), *пустомел'а* (Ів.), */ мел'а* (ЧГ.), *тр'іп/ ло* (Щр.) 'говіркий, балакучий чоловік'; *па/ т'ака*, (Км., Кс.), *ле^uне^u туха* (Кк., Чч., Ус., Ів., Щр., Гр.), *тринди^eчиха*, *язи^eката* (Чч.), *л'она* (Бр.), *транда¹чиха*, *т'репл'ла* (Дв.), *тере¹ б'івка* (См.), *шчебе/ тушка* (Сб.), */ мел'а* (ЧГ.) 'балакуча жінка'; *л'ен/ т'ай* (Км.), *ле/ дашчо* (Кк., Пс., Ус., Сб.), *ле/ дача* (Хм.), *л'ін¹т'ай*, *леда¹ц'уга* (Чч., Кс., ЧГ), *не/ роба* (Бр., См.), *л'і¹нивий*, *ле¹дача* (Дв.), *ле/ дачий* (Ів.), *л'і/ ниве^uц'* (Щр.) 'нероба'; *па/ т'ака* (Км.), *язиката* (Кк., Бр., Ус.), *язе^uката* *'фес'ка*, *бри^eхунка* (Чч.), *сп¹ л'етн'іца* (Км., Чч., Пс., См., Сб., Щр., Кс.), *нак/ лепниця* (Ів.) 'пліткарка'; *буб/ нити* (Км.), *без/ язикиї* (Кк., Хм., Чч., Дв.), *І м' л'ам' л'а* (Чч.), *неў/ н'атна* (Бр.), *недороз/ винуте* (Пс.), *бул'ко/ тит'* (Ус.), *бе^uсйа¹ зике* (См.), *за/ жіка* (Сб., Ів.), *буб/ нит'* (Щр., Кс.) 'той, хто говорить невиразно'; *І роз:ава* (Км., Кк., Хм., Дв., Ус., Сб., Чч, Ів., Кс.), *за¹буд'ко* (Чч.), *рос¹ т'ер'ане* (См.), *не^uроз/ б'ірна*, *не^u смиш/ л'она* (ЧГ.), *розд'аўл'ака* (Щр.) 'неуважна людина'; *ме^uдлений* (Кк.), *непово¹роткий*, *неповорот¹кий*, *мама¹лита* (Чч.), *м'амл'а* (Дв.), *не^uук/ л'ужий* (Ус., Сб., Щр.), *не^uг¹ леба* (См.),

по/ в' іл'ниї (Ів.), */ лейба* (ЧГ.) ‘повільний у руках чоловік’; *мама'лига* (Чч.), *не"пово/ ротка* (Чч., Ус.), *не"з' леба* (См.), *не"пово/ ротна* (Сб.), *по/ в' іл'на* (Ів.), */ леја* (ЧГ), *не"ук/ л'ужа* (Щр., Кс.) ‘повільна в руках жінка’; *хам/ ло* (лайливе) (Км., Кк., Чч.), *не"вос'питаний, бам'була* (Чч.), *мур'ло, не"ў'чена* (Дв.), *груб'і/ йан* (Ус.), *не"обра' зоване* (См.), *ле"/ дача, не"слух/ л'ана* (ЧГ.), *'хам* (Щр.) ‘невихована людина’; */ н'ун'а* (Км., См., Щр., Кс.), *плакса* (Км., Кк., Чч., Ус., Сб.), *леж'ко/ духа* (Хм.), *'р'ова, плак'с'її, ри'є'вун* (Чч.), *багатос/ л'їзка* (Пс.), *плак'сива* (Дв.), *пла/ ксун* (Ів.), *мн'ахкосер/ дешна*, (ЧГ) ‘людина, яка часто плаче’; *ве"/ селиї* (Км., Дв., Сб., Ів., Кс.), *веселун* (Кк., Чч., Ус., ЧГ, Щр.), *хо'хо'тун, шутк' ів'ливиї* (Чч.), *см/ іш'ко* (Дв.), *дурносм' іх* (См.) ‘весела людина’; *самоза/ коханий* (Км.), *недобра* (Кк.), *зада'вака* (Чч.), *без/ л'удкуватиї* (Пс.), *чва/ н'ко* (Дв., Ус., Щр), *ч' ван'ка* (См., Ів.), *гор/ д' ак* (Сб.), */ горда* (ЧГ.) ‘пихата, чванлива людина’; *шут/ н'їк*, (Км., Кк., Щр.), *јумо'р'їст, по'с'м' ішник* (Чч.), *весил'/ чак* (Бр.), *см' іш'ко*, (Дв.), *шут/ ливиї* (Сб.), *шу/ ткар* (Ів.), *ве"се"/ лун* (ЧГ.) ‘жартівник’; *сер/ дитиї* (Км.), *не/ добра* (Кк.), *бурко'тун, си'р'диб' іда* (Чч.), *без/ л'удкуватиї, неми/ л'ашчїї* (Пс.), *кис'л'ак* (Дв.), *' бурк' іс* (См.), *бо'сур/ ман* (Сб.), */ нервина* (Ів.), *набусур/ ман'ана* (ЧГ), *бур/ моса* (Щр.) ‘сердита, непривітна людина’; *л'ен/ т'аї, / ледар* (Км.), *ле"дал' ц'уга* (Кк., Дв., Ус., Чч.), *гнилий* (Хм., Бр.), *ле"дашчо* (Чч., Сб., Щр.), *л'ін'т'аї*, (Чч., ЧГ, Кс.), *ле"/ дачиї* (Пс., Ів.), *не"роба* (См.) ‘ледар’; *ал/ каш* (лайливе) (Км., Чч., Ус., См., Щр.), *і п' аниці'а* (Кк.), *алкогол'їк* (Хм., Пс., Сб., Бр., ЧГ, Кс.), *се"н'ак, про'поїці'а* (Чч.), *пи/ йак* (Бр.), *п'јаниці'а* (Дв., См., Ів., Щр.) ‘п'яниця’; *ши/ байголова* (Км.), *непо/ с'еда* (Кк.), *напоси/ д'учиї* (Хм., Ус., См., Ів., Щр.), *ви'р'тун* (Чч.), *жи/ вуча* (Пс.), *не"поси/д'ушчїї* (Дв., Кс., Сб.), */ хитра, про/ ворна* (ЧГ.) ‘непосида, енергійна людина’; *мазун* (Кк., Чч., Ус., Сб., Ів., ЧГ, Щр.), */ мазја* (Хм.), *п' ід'лизник* (Чч.), *розмаз/ н'а* (Пс.), *ве"ре"ї'дун* (Дв.), *ма' зунчик* (См.), *пус/ тун* (ЧГ.), *ма'зун* (Щр.) ‘пестун’; *мазунка* (Кк., Ів., ЧГ, Щр., Чч.), *ма/ зуха* (Хм.), *п' ід'лизниці'а* (Чч.), *ве"ре"ї'дунка* (Дв.), *ма/ з'оха* (Ус., Кс.), *пес' тунка* (См.), *ма/ з'ошка* (Сб.) ‘пестунка’; *бе"ш/ кетник* (Км., Хм., Чч.,

См., Ів.), *ши/ байголова* (Км.), *збитошн'ік* (Кк., Дв., Кс.), *зби^{el}тошник* (Чч., Сб., Ус.), *шк' ід/ ник* (Бр.), *банд'іт/* (Пс.), */ збиток, збит/ ковиї* (ЧГ, Кс.), */ шкодник, хул'і/ ган* (Чч., Щр.) ‘той, хто бешкетує’; *бе^uш/ кетниця'а* (Км., Кк., См., Ів.), *непоси/ д'ушча* (Хм.), *ш'кодниця'а* (Км., Чч., Дв., Сб., Щр.), *шк' ід/ ниця'а* (Бр.), *зби/ тошниця'а* (Пс.), */ шкодн'іца* (Ус.), *хул'і/ ганка* (Щр.) ‘бешкетниця’; *его/ жіст* (Км., См), *самол'уб* (Кк., Дв., Сб., См., Ів.), *само^yл'уб* (Чч., Ус., Щр.), *само/ л'убиц'а* (Пс.), *само/ л'убец'а* (ЧГ.) ‘егоїст’; *хвал'ко* (Км., Кк., Чч., Бр., Пс., Дв., Ус., Сб., Щр.), *хвас'тун* (Чч., Ів.), *хваст'ко* (См.) ‘хвастлива людина’; *скупер/ д'аї* (Км., Бр., Дв., Ус., Сб.), *жмот, жлоб, скупе^rр'д'ага* (Чч), *'жадний* (Дв.), *скупо/ д'ага* (См.), *ску/ пий* (Ів.), *ску/ па, / скрага* (ЧГ.), */ жад'іна* (Щр.) ‘скупа людина’; */ заздр'існий* (Км.), *лу/ кава* (Хм.), */ заздр'існа* (Бр.), *за/ в'існ'ік* (Пс.), *за'висниця'а, лукавий* (Дв.), *за/ в'існ'іца* (Ус., Щр.), */ заздр' ісливий* (Сб.) ‘той, хто має заздрість до когось’; *й/ пертий* (Км., Сб., Ів.), *йни^eр'т' уха* (Чч.), *у'перт/ ух* (Дв.), */ вперта* (ЧГ.) ‘уперта людина’; *зло/ пам'ятний* (Км., Чч.), *зло/ пам'атна* (Хм., Бр., Дв., Пс., Ус., См., Сб., Ів., Щр., Кс.), *злов'редний* (Чч.), *доўго/ памн'атна* (ЧГ) ‘людина, яка довго пам'ятає зло’; */ хитрий* (Км.), *хитрун* (Кк., Бр., Пс., Дв., Ус., См., Сб., Ів.), *хит/ рунка* (Хм.), *хи^eт'р'уга* (Чч.), *'хитра* (См.), */ вйортка* (ЧГ.), *хи^eтрун* (Щр., Чч.) ‘хитра людина’; *п' ід/ лиза* (Км., Кк., Чч., Бр., Пс., Дв., Ус., Сб., Кс.), *п' ід/ лизник* (Хм., Чч.), *п' ідла' бузник* (См., Ів., ЧГ, Щр.) ‘той, хто підлабузнюється до когось’; *задирка* (Кк., Сб., Ів., Щр.), *ци^e ри^e / мон:ик* (Хм.), *заб' і'јака* (Чч.), *за'дирастий, за'чена* (Дв.), *за/ диристий* (Ус.), *зади^{el} рака* (См.), *зада/ вака* (ЧГ, Кс.), *зади/ рака* (Щр.) ‘задирака’; */ јаб'іда* (Км., Кк., Кс., Ус.), */ јабі^eда* (Хм., Сб.), *сту'кач* (Чч.), *ш' іст'орка* (Бр), *јабеда, пе^rре^uношчик* (Дв.), *до'ношчик* (Чч., См.), *на/ с'етка* (Ів.), *гобл'іс/ т'івиї* (ЧГ.), *шіст'ора* (Щр., Кс.) ‘донощик’; *х/ лопец'а* (Км.), *хлопчина* (Кк.), *паруб'чак* (Хм., Чч., Ів.), */ парубок* (Бр., Дв., Ус., Щр., Кс.), *не^uдо'росток* (Дв.), *хлоп'чур* (См.), */ п' ідл'іток* (Сб.), */ п' ідросток* (ЧГ) ‘хлопець-підліток’; */ д'іўка* (Км., Кс., Ус.), *мало/ л'етка* (Кк.), *д'іў/ чук* (Хм., Чч., См., Бр.), *д'іў/ ча* (Бр.), *д'іўчина*

(Дв, Щр), *п'ідліток* (Сб.), *п'ідросток* (ЧГ.), ‘дівчина – підліток’;
тран/ жира (Км., Кк., Кс., Чч., Пс.), *марнот/ рат* (Хм., Бр., Ус., Кс., Щр.),
рост'рин'кувач (Чч.), *еконо' м' іст* (См.), *рост/ ратник* (Сб.), *па/ рил'ник*
(Ів.), *неро/ шчотлива* (ЧГ.) ‘людина, що намарно витрачає кошти’;
роз/ луче"ній (Км.), *розв'ід/ ник* (Кк., Кс., Хм., Бр., Пс., Дв., Ус., См., Ів., ЧГ,
Щр., Гр.), *розлу/ чиўс'а* (Сб.) ‘той, хто розлучився з жінкою’; *роз/ луче"на*
(Км.), *розв'ід/ ниц'а* (Кк., Хм., Чч., Пс., Дв., Ус., См., Ів., ЧГ, Щр., Кс., Гр.),
розв'ід'онка (Бр.), *роз'ійшлас'* (Сб.) ‘та, хто розірвала шлюб з чоловіком’;
хам, хам/ ло (Км.), *бе"стидн'ік* (Кк.), *по/ в' іл'на* (Хм.), *бам'була* (Чч.),
безпар/ дон:а (Бр., См., Кс.), *без/ лабурна* (Пс.), *зух'валий* (Дв., Щр.),
зух/ вале"ц' (Ус.), *бесце"ре"мона* (Сб.), *не" / чван'ка* (Ів.) ‘безцеремонна
людина’; *одно/ літок* (Км., Бр., Дв., Ус., См., Сб., Щр.), *одно/ годок* (Хм.),
одно'годка, одно'р'ічка (Чч., Кс.), *ров'есник, од/ нол'ітка* (Ів.) ‘ровесник’;
товстун (Кк., Ус.), *ог/ ромний* (Хм.), *у'питаний, тоу□сто'б'рух* (Чч.), *пу'зан'*
(Дв.), *п'оуний, п'грубий* (Сб.), *глад' кий* (См., Ів., Кс.) ‘надто повний чоловік’,
жирна (Кк., Кс.), *тоу□с'та* (Чч., Сб.) ‘непомірно повна жінка’; *сухо'ребрий*
(Чч.), *сухо'перд'а* (Дв.) ‘худорлявий чоловік’

Також як акт первинної номінації має місце неоднослівне називання, а саме називання через опис предмета: *п' ж' інка шо ро/ дила ди' тину* (См.) ‘породілля’; *л'у' дина шо моў/ чит' ўс'о ўрем'а* (См.) ‘мовчазна людина’; *не" / можна роз'і/ брати шо гол ворит'* (ЧГ) ‘той, хто говорить невиразно’; *н'іх/ то не/ годен жіжі догол дити* (Хм.) ‘сердита непривітна людина’; *п' схож'і жід/ на на п' другого* (ЧГ.) ‘дуже схожий на когось’.

Вторинна номінація – «процес називання новим іменем предмета вже названого» [36, с. 50]. У досліджуваній групі лексики вторинна номінація менш поширена, нами зафіксовано такі номени:

т'аж/ ка (Хм.) ‘вагітна жінка’ ← *тяжкий* ‘той, який має велику вагу, значний вагою, важкий’, перенесення відбулося на основі суміжності понять за фізичними ознаками;

І тушка (Ус.) ‘непомірно повна жінка’ ← *тушка* ‘тіло убитої тварини, дичини’ ;

ск’ і/ лет (Кк.) ‘худорлявий чоловік’ ← *скелет* ‘сукупність кісток, що становлять тверду основу тіла людини та хребетних тварин’ перенесення відбулося на основі суміжності понять за фізичними ознаками;

су/ хиї (Хм., Дв., Кс.) ‘худорлявий чоловік’ ← *сухий* ‘той, який не просякся водою, не покритися вологою’ ;

дра¹бина (Ус.) ‘худорлявий чоловік’ ← *драбина* ‘пристрій з двох поздовжніх жердин, частин мотузки і т. ін., скріплених рядом поперечок, що використовується для піднімання або спускання куди-небудь’ перенесення відбулося на основі суміжності понять за фізичними ознаками;

хрушч (Ус) ‘худорлявий чоловік’ ← *хрущ* ‘жук родини пластинчастовусих, який має червоно-буре забарвлення’ ;

І гоїдалка (ЧГ) ‘худорлявий чоловік’ ← *гоїдалка* ‘споруда, на якій гойдаються для розваги діти й молодь’ перенесення відбулося на основі суміжності понять за фізичними ознаками;

І тріска (Км., Сб., См., Кс.) ‘худя жінка’ ← *тріска* ‘невеликий тонкий шматок деревини’ перенесення відбулося на основі суміжності понять за фізичними ознаками;

карлик (Кк., Хм.) ‘низькоросла людина’ ← *карлик* ‘про дуже незначну з певного погляду, нікчемну людину’ . ‘низькоросла людина’;

лихо/ дим (Хм.) ‘високий чоловік’ ← *лиходим* ‘той, хто чинить лихо, здатний чинити лихо’ ;

т¹ичка (Чч., Кс.) ‘високий чоловік’ ← *тичка* ‘довга палиця, жердина для підтримування витких рослин’ , перенесення відбулося на основі суміжності понять за фізичними ознаками;

бу¹гаї (Кк., Кс.) ‘здоровило’ ← *бугай* ‘племінний бик’ , перенесення відбулося на основі суміжності понять за фізичними ознаками;

кучер¹’авиї (Дв.) ‘лисий’ ← *кучервий* ‘той, який закручується (про волосся, шерсть)’ ;

н'і/ мій (Ус.) ‘мовчазна людина’ ← *німий* ‘той, який не говорить, позбавлений здатності говорити’ ;

мама¹лига (Чч.) ‘повільна в руках жінка’ ← *мамалига* ‘густа каша з кукурудзяного борошна’ ;

о/ сел (Ус.), *в'ісл'ук* (Щр.) ‘уперта людина’ ← *осел/віслоук* ‘свійська робоча тварина’ , перенесення відбулося на основі суміжності понять за фізичними ознаками;

/ турок (Бр.) ‘невихована людина’ ← *турок* ‘предстаник народу, що становить основне населення Туреччини’ ;

ба¹рило (Чч.) ‘здоровило’ ← *барило* ‘невелика посудина для рідини (найчастіше з дерева)’ ;

лейба (Кк., Кс.) ‘неохайна жінка’ ← *лейба* ‘жарг. товарний знак; фірмова етикетка’ ;

ба¹рило (Бр.) ‘неуважна людина’ ← *барило* ‘зневажл. тюхтій’

'тава (Дв.) ‘неуважна людина’ ← *тава* ‘ворона’ ;

бид/ ло (Сб.) ‘невихована людина’ ← *бидло* ‘свійська рогата худоба’;

'кадр (Дв.) ‘жартівник’ ← *кадр* ‘окремий знімок на кіно’;

/ збиток (ЧГ.) ‘бешкетниця’ ← *збиток* ‘матеріальна втрата’;

/ коп' ійа (Км., Кк., Чч., Пс., Дв., Ус., См., Сб., Ів., ЧГ, Бр.) ‘дуже схожий на когось’ ← *копія* ‘точне відтворення чого-небудь’ ;

/ маўпа (Бр.) ‘людина з відстовбурченими вухами’ ← *мавна* ‘тварина-ссавець із ряду приматів’ .

В основі пренесення цих назв на людину найчастіше лежить суміжність понять за фізичними ознаками.

Зауважмо, що до вторинної номінації такої можемо віднести неоднослівне називання: *ху¹ дий йак го¹ пен'ок* (См.) ‘худорлявий чоловік’; *як ко¹ромисло* (Чч.), *су¹ха як т¹р'іска* (Дв.), *ху¹ да йак¹ тр'іска* (См.) ‘худа жінка’; *ви/ сока, як дра/ бина* (Хм.) ‘висока жінка’; *вуха йак в¹ зайц'а* (См.) ‘людина з відстовбурченими вухами’; *'гоч'і йак у¹ жаби* (См.) ‘людина з витрішкуватими очима’; *з бакен¹ бардами* (См.) ‘чоловік з вусами’; *як*

жура'вел' (Чч.), *йак з' л'угач* (См.) 'людина з довгим носом'; *йак сви' н'а* (См.) 'неохайний чоловік'; *як та / мел'а* (Хм.), 'говіркий, балакучий чоловік'; *язиката х / вес'ка* (Хм., Пс.) 'балакуча жінка'; *н'е / риба н'і м'асо* (Хм.), 'повільний у руках чоловік'; *допус / каје вс'о до / серц'а* (ЧГ) 'людина, яка часто плаче'; *як / капл'а во / ди* (Хм.), *як з 'ока 'випау* (Чч.), *дв'і / капл'і во / ди* (Щр.) 'дуже схожий на когось'; *ззд' риве 'гоко* (См.) 'той, хто має заздрість до когось'; *як / бик в / перта* (Хм.), *як о'сел, як ба'ран* (Чч.), *у'не'рта як бик* (Пс.), *у' перта йак свин'а* (См.) 'уперта людина'; */ кур'ачи' до / ношчик* (Пс.) 'донощик'.

Отже, у групі лексики «Риси людини» на матеріалі центральноподільських говірок активною є первинна номінація, таких номенів найбільше (450); вторинна має менше коло поширення (50 номенів). Зафіксовані назви є не тільки однослівними, а й неоднослівними назвами предмета через його опис, що характерне як для первинної, так і для вторинної номінацій, проте неодносліне називання не характерне для досліджуваних говірок Центрального Поділля.

Висновки до розділу 2

Отже, проведений аналіз номінацій у тематичній групі лексики «Риси людини» на матеріалі говірок Центрального Поділля дає змогу зробити такі висновки: слово – найвикористовуваніший засіб номінації центральноподільських говірок, найменше номенів утворених за допомогою лексикалізованих та фразеологічних словосполучень, і зовсім рідкісні – утворені за допомогою речення.

Щодо способів номінації слід зазначити, що ми виявили високу активність словотвірного способу, у межах якого найпродуктивнішим є суфіксальний спосіб, найпродуктивнішими є суфікси *-ат-*, *-ун-*, *-ан'*, *-к-*; серед неафіксних способів словотвору найбільш продуктивним є складання основ. У меншій кількості зафіксований лексичний спосіб і лише в деяких групах засвідчено назви побудовані синтаксичним способом: за моделлю словосполучення чи речення.

Зазначмо, що в групі лексики «Риси людини» на матеріалі центральноподільських говірок активною є первинна номінація, таких номенів найбільше; вторинна має менше коло поширення і побудована більшою мірою на перенесені, яке відбулося на основі суміжності понять за фізичними ознаками. Зокрема, первинній та вторинній номінації притаманне не лише однослівне називання, а й називання предмета через його опис, яке будується за моделлю словосполучення чи речення. Отож, можемо зробити висновок, що засоби, способи та типи номінації взаємодіють між собою для реалізації єдиної мети – створення назви реалії.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши низку джерел із дослідження теорії номінації, ми встановили такі основні відомості. Номінація – це найменування предмета за допомогою засобів мови. Номінація існує в широкому (представлення позамовних об'єктів із властивими типами знаків) та вузькому (тільки називання об'єктів) значенні.

Номінація як процес реалізується на основі власних мовних знаків або шляхом запозичення з інших мов. Лінгвісти водять в обіг також поняття «неномінативних знаків», до яких належать займенники, прислівники часу і місця, дієслова руху, прийменники, сполучники, частки.

Поняття номінації часто розглядають крізь призму ономасіології і семасіології, лінгвісти стверджують на спорідненість цих понять. Слід звернути увагу, що кожна назва має закріплене за нею значення, тобто сигніфікат.

Номінація певною мірою пов'язана і з когнітивною лінгвістикою: номінація репрезентує зовнішній та внутрішній світ суб'єкта за допомогою знаків мови. Зокрема, процес називання об'єднується за мотивувальними ознаками чи певними темами, які у теорії номінації називають принципами номінації. Для кожної групи номенів характерні свої засоби та способи творення назв.

Номінація має два основні типи первинну та вторинну. Первинна – вихідна, немотивована, вторинна – похідна, утверджена шляхом зміни значення первинної. Зокрема, первинна номінація – це надання іменні предмету, який неназваний досі, вторинна базується на трансформації попередньої назви. Проведені нами дослідження дають змогу зробити висновки, що в говірках Центрального Поділля первинна номінація має більше одиниць вияву, аніж вторинна. Вторинна утворюється шляхом перенесення, яке відбулося на основі суміжності понять, проте зафіксована кількість назв дає змогу стверджувати про малу функціональність вторинної номінації у досліджуваних говірках.

Велику роль у процесі творення номенів відіграють засоби номінації. Лінгвісти виокремлюють такі засоби номінації: слово, лексикалізовані та фразеологізовані словосполучення та речення. У досліджених нами говірках найбільший вияв мають назви утворені за допомогою слова, і лише спорадично зафіксовані назви за допомогою словосполучень (лексикалізованих та фразеологічних) та речень. З чого можемо зробити висновок, що для центральноподільських говірок не характерне називання з використанням синтаксичних засобів.

Способи номінації виокремлюють такі: лексичний (творення простої одиниці номінації чи переосмислення уже існуючої назви), словотвірний або дериваційний (творення назви шляхом використання різних способів словотвору: префіксального, суфіксального, префіксально-суфіксального, осново складання чи безафіксного) та синтаксичний (створення складних номенів, використовуючи лексику мови). Проаналізувавши номени тематичної групи лексики «Риси людини» можемо зробити висновок, що найбільше одиниць утворених словотвірним способом. Дериваційний аналіз зазначених номенів дав змогу виявити такі особливості використання словотвору: переважання афіксального способу, зокрема суфіксального, у межах якого можемо виділити такі найпродуктивніші суфікси: *-ат-*, *-ун-*, *-ан'*, *-к-*, які надають назвам інших відтінків значень. Спосіб конфіксації має менший словниковий вияв, а префіксальний – використовується лише для творення окремих назв. Серед неафіксних способів словотвору зафіксовано лише основоскладання. Лексичний спосіб представлений меншою кількістю назв. Щодо синтаксичного способу можемо зробити висновок, що він не притаманний для творення назв центральноподільських говірок.

Перспективами для подальшого дослідження є аналіз номенів інших говірок Центрального Поділля, порівняння їх з іншими назвами (для ґрунтовного зіставного аналізу засобів та способів словотвору на різних територіях).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л., Лепко Г. Основні визначення типів номінації в сучасному мовознавстві. *Рідний край*. 2010. № 1. с. 86-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Almpolt_2010_1_18. (Дата звернення: 25.11.2019).
2. Алефиренко Н. Спорные проблемы семантики. Волгоград: Перемена, 1999. 274 с.
3. Арутюнова Н. Лингвистические проблемы референции. *Новое в зарубежной лингвистике. Логика и лингвистика (Проблемы референции)*. Москва: Прогресс, 1982. С. 304–350.
4. Арутюнова Н. О номинативном аспекте предложений. *Вопросы языкознания*. 1971. № 6. С. 63–73.
5. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва: Едиториал УРСС, 2002. 448 с.
6. Блинова О. Явление мотивации слов. Томск, 1984. 191 с.
7. Блинова О. Лексическая мотивированность и некоторые проблемы региональной лексикологии. *Вопросы изучения лексики русских народных говоров*. Ленинград: Издательство «Наука», 1972. С. 92-104.
8. Бойко Н. Способы и средства пропильной номинации *Культура народов Причерноморья*. 2007. № 110, Т. 1. С. 47-49.
9. Булыгина Т. Особенности структурной организации языка как системы и методы её исследования. Москва: Наука, 1991. 216 с.
10. Вардзелашвили Ж. К вопросу о толковании термина “номинация” в лингвистических исследованиях. *Славистика в Грузии*. Тбилиси, 2000. Вып. 1. С. 62–68. URL: [www.http://vjanette.narod.ru/slav1.html](http://vjanette.narod.ru/slav1.html) (Дата звернення: 28.11.2019).
11. Вільчинська Т. Семантико-словотвірна характеристика оцінних назв осіб в українській мові : автореф. дис. канд. філ. наук. Львів, 1996. 16 с.
12. Вовк В. Языковая метафора в художественной речи: природа вторичной номинации. Київ: Наукова думка, 1986. 142 с.

13. Гак В. К типологии лингвистической номинации. *Языковая номинация (Общие вопросы)*. Москва: Наука, 1977. С. 230–293.
14. Гак В. О двух типах знаков в языке (высказывание и слово). *Язык как знаковая система особого рода: Материалы конференции*. Москва: Наука, 1967. С. 14–18.
15. Гак В. Языковая номинация. кн. 1, 2. Москва, 1977.
16. Гинатуллин М. К исследованию мотивации лексических единиц (на материале наименований птиц) : автореф. дис. канд. филол. наук. Алма-Ата, 1973. 16 с.
17. Гладка В. Місце фразеологічної номінації у типології номінативних процесів (на матеріалі французької мови. *Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс*. 2016. Вип. 769. С. 76-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_rsd_2016_769_18
18. Глуховцева К. З народного джерела : говори української мови. Київ: ТОВ «Праймдрук», 2012. 79 с.
19. Голанова О. Номинация в сфере автолексики. *Способы номинации в современном русском языке*. Москва: Наука, 1982. С. 159–228.
20. Голдин В. Обращение: теоретические проблемы. Москва: Либроком, 2009. 134 с.
21. Голев Н. О принципах номинации и методах их исследования. *Лингвистика. Теоретические вопросы русского языка и его говоров: мат-лы науч. конф., посвященной 50-летию образования СССР*. Томск: Изд-во Томского гос. ун-та, 1972. Вып. 5. С. 94-99. URL: <http://lingvo.asu.ru/golev/articles/z66.html> (Дата звернення: 25.11.2019).
22. Голев Н. О способе номинации. *Вопросы русского языка и его говоров*. Томск: Изд-во Томск. Ун-та, 1976. С. 93–100.
23. Головенко К. Вторинна номінація та внутрішня форма слова. *Наукові записки. У 2 ч.* Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Випуск 105 (1). Серія: Філол. науки (мовознавство). С. 137–140.

24. Гороф'янюк І. Лінгвістичне портретування центральноподільських говірок української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць*. Вінниця : ТОВ «фірма Планер», 2019. Вип. 28.

25. Гороф'янюк І., Родюк Н. Стереотипні назви людини в центральноподільських говірках. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць*. Вінниця : ТОВ «фірма Планер», 2020. Вип. 30. С. 94-101.

26. Градова М. Прагматичний аспект одиниці номінації у художньому тексті. URL: http://www.rusnauka.com/4._SVMN_2007/Philologia/19899.doc.htm. (Дата звернення: 24.11.2019).

27. Григоренко Н., Ильинская Н. Лексика камчатских говоров : флора и фауна. Москва, 2008. С. 191.

28. Громко Т. Методика вивчення діалектної лексики у школі *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки*. 2008. Вип. 80. С. 271-280. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2008_80_38

29. Гулыга Е. Семантия и синсемантия как признаки смысловой структуры слова. *Филологические науки*. 1967. № 2. С. 93–104.

30. Гулыга Е.В. Семантия и синсемантия как признаки смысловой структуры слова. *Филологические науки*. 1967. № 2. С. 93–99.

31. Гусейнова А., Черток Н. До питання про мовленнєву номінацію. URL:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:puMDXrqZNgIJ:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/vdnuetg_2014_2_17.pdf+%&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ru.

32. Даниленко В. Русская терминология: опыт лингвистического описания. Москва: Наука, 1977. 246 с.
33. Дворянкін В. Номінативні процеси в українських східностепових говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук спеціальність 10.02.01. «Українська мова». Луганськ : Луганський нац. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, 2006. 19 с.
34. Дудник О. Термінорозмежування понять номен – онім. Науковий номен та загальнонавчаний художній. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 50. С. 52-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_50_12. (Дата звернення: 25.11.2019).
35. Жуйкова М. Генеза образної предикації в етнолінгвістичному аспекті: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01; 10.02.02. Київ, 2009. 394 с.
36. Журавлев А. Технические возможности русского языка в области предметной номинации. *Способы номинации в современном русском языке*. Москва: Наука, 1982. С. 45–111.
37. Журавлева Т. Особенности терминологической номинации : монографія. Донецк : АООТ Торговый Дом «Донбасс», 1998. 253 с.
38. Зверев А. Слововірне значення в семантичній структурі похідних. *Мовознавство*. 1988. № 1. С. 22-27.
39. Земская Е. Активные процессы современного словопроизводства *Русский язык конца XX ст*. Москва : Наука, 1996. 232 с.
40. Климова К. Роль педагогічної гри у розкритті й удосконаленні мовленнєвих здібностей майбутніх учителів початкових класів в умовах діалектного оточення. *Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка*. 1999. Вип. 3. С. 64-66.
41. Карпіловська Є. Вторинна номінація в сучасній українській мові: тенденції розвитку. *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць*. Київ, 2010. Вип. 20. С. 28–32.

42. Карцевский С. Об асимметричном дуализме лингвистического знака. *История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях*. Москва: Просвещение, 1965. С. 85–90.
43. Катермина В. Номинация как лингвистическая проблема. URL: www.gramota.net/materials/1/2008/8-1/31.htm (Дата звернення: 25.11.2019).
44. Кирилюк О. Кінонімія у сучасній українській мові: принципи номінації та способи творення: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: 10.02.01 Українська мова. Кіровоградський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2008. 20 с.
45. Ковбасюк Л. Мовна номінація та її різновиди. URL: <http://www.srw.kspu.edu/wp-content/uploads/2012/04/Kovbasiyk.pdf>. (Дата звернення: 28.11.2019).
46. Козак Л. Українська електротехнічна термінологія (словотвірний аспект). автореферат дис... канд. філол. наук. Київ, 2002. 19 с.
47. Колшанский Г. Лингво-гносеологические основы языковой номинации. *Языковая номинация (общие вопросы)*. Москва : Наука, 1977. С. 101–168.
48. Колшанский Г. Некоторые вопросы семантики языка в гносеологическом аспекте. *Принципы и методы семантических исследований*. Москва, 1976. С. 5-306.
49. Колшанский Г. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. Москва: Наука, 1975. 232 с.
50. Косых Е. Русская ономазиология: учебное пособие. Барнаул: АлтГПУ, 2016.
51. Котелова Н. Неологизмы. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Сов. энциклопедия, 1990. С.331.
52. Кубрякова Е. Номинативный аспект речевой деятельности. Москва : ЛКИ, 2008. 160 с.

53. Кубрякова Е. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.

54. Лепко Г. В. Основні аспекти дослідження номінативних процесів. URL: http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2288/azarova_aspektu_doslidg_nominativn_procesiv.pdf?sequence=4&isAllowed=y. (Дата звернення: 25.11.2019).

55. Леснова В. Номінація рис людини в українських східнослобожанських говірках. Луганськ : Альма-матер, 2004. 193 с.

56. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990.

57. Лозовой А., Названова И. К проблеме номинации. Особенности современной эргонимии. *Известия Южного федерального университета*. 2013. №4. С. 25-30.

58. Малинка А. Лексическая номинация ономаσιологический и когнитивный подходы. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/leksicheskaya-nominatsiya-onomasiologicheskiy-i-kognitivnyy-podhody/viewer>

59. Наконечна Л. Проблема формування орфографічної грамотності молодших школярів в умовах місцевої говірки *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. № 16. С. 94-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuc_2017_16_27 (Дата звернення: 25.01.2020).

60. Нестеренко І. Явища непрямой номінації в українській мові: автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1997. 17 с.

61. Никитин М. Основы лингвистической теории значения. Москва : Либроком, 2009. 170 с.

62. Ніколаєнко Л. Мотиваційна основа аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах : дис. на здобуття

наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Київ, 2009. 209 с.

63. Норман Б. Теория языка. Вводный курс: учебное пособие. Москва: Флинта: Наука, 2004. 296 с.

64. Селиванова Е. Когнитивная ономазиология. Київ: Фитосоциоцентр, 2000. 248 с.

65. Селіванова О. Когнітивна концепція словотвірної мотивації. *Проблеми загального германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя проф. В. В. Левицького : зб. наук. праць.* Чернівці : Книги ХХІ, 2008. С. 379–389.

66. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

67. Серебренников Б. О материалистическом подходе к языкознанию. Москва : Наука, 1983. 317 с.

68. Серебренников Б. Языковая номинация. Виды наименований. Москва: Наука, 1977. 358 с.

69. Серебренников Б. Языковая номинация. Общие вопросы. Москва: "Наука", 1977. 358 с.

70. Сетаров Д. С. Номинация, мотивация и этимология слова (на материале названий животных). Вильнюс, 1984. 237 с.

71. Соболева Т., Суперанская А. Товарные знаки. Москва, 1986. 176с.

72. Соколов О. Вопросы морфемно-семантической соотносительности в лексике русского языка : Материалы для спецкурса. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1972. 218 с.

73. Степанов Ю. Номинация, семантика, семасеология. *Языковая номинация (общие вопросы).* Москва: Наука, 1977. С. 294–358.

74. Степанов Ю. Язык и метод : К современной философии языка. Москва: Прогресс, 1998. 784 с.

75. Тараненко О. Номінація. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Укр. енциклопедія, 2002. С. 385–387.

76. Телегин Л. Мотивирующий признак и его воплощение в единицах номинации. *Горизонты современной лингвистики: традиции и новаторство: сб. в честь Е.С. Кубряковой*. Москва: Языки славянских культур, 2009. С. 423–429.
77. Телия В. Вторичная номинация и ее виды. *Языковая номинация. Виды наименований*. Москва : Наука, 1977. С. 129–221.
78. Телия В. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва: Наука, 1986. 143 с.
79. Телия В. Номинация. *Энциклопедический лингвистический словарь*. Москва: Советс. энцикл., 1990. С. 336–337.
80. Уфимцева А. Лексическое значение, принцип семиологического описания лексики. Москва : Наука, 1986. С. 41–42.
81. Уфимцева А., Азнаурова, Э. Кубрякова Е. Телия В. Лингвистическая сущность и аспекты номинации. Москва : Наука, 1977. С. 7–98.
82. Уфимцева А., Азнаурова Е., Телия В. Языковая номинация (Виды наименований). Москва: Наука, 1977. 359 с.
83. Уфимцева А. Лексическая номинация (первичная нейтральная). Москва: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2010. 88 с.
84. Уфимцева А. Понятие языкового знака. *Общее языкознание. Формы существования, функции и история языка*. Москва: Наука, 1970. С. 119–128.
85. Файзулліна А. Номинация методологическая основа исследования инвективной лексики. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/nominatsiya-kak-metodologicheskaya-osnova-issledovaniya-invektivnoy-leksiki> (Дата звернення: 25.11.2019).
86. Федорова М. О типах номинации в русском языке. *Вопросы языкознания*. 1979. № 3. С. 132–137.
87. Хмара Г. Номинація як об'єкт лінгвістичних досліджень: історія становлення і сучасність *Вісн. Львів. ун-ту*. 2004. Вип. 34. С. 423–427.

88. Циганенко Г. Словотвірне значення як категорія дериватології. *Словотвірна семантика східнослов'янських мов*. Київ: Наук. думка, 1983. С. 5-17.
89. Шаповал О. Комунікативно-стильові параметри вторинної номінації в газетно-журнальній публіцистиці 80–90 років ХХ століття: автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2003. 19 с.
90. Шеремета Н. Перспективи формування мовленнєво-мовної компетенції учнів в умовах говіркового навкілля. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2011. Вип. 28. С. 501-506. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2011_28_138 (Дата звернення: 25.01.2020).
91. Шмелев Д. Избранные труды по русскому языку. *Вст. ст. Л. П. Крысина*. Москва: Языки славянской культуры, 2002. 888 с.
92. Шмелев Д. Способы номинации в современном русском языке. Москва : Наука, 1982. 483 с.
93. Шутак Л. Проблема непрямого найменування в теоріях мовної номінації. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна*. 2015. Вип. 51. С. 125-127. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_51_48 (Дата звернення: 25.11.2019).
94. Щерба Л. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград : Наука, 1974. 206 с.
95. Ягафарова Г. Основные ономазиологические понятия. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2010. № 13 (194). Филология. Искусствоведение. Вып. 43. С. 172–177.
96. Ягофарова Г. О факторах влияющих на процесс номинации в языке. *Фундаментальные исследования*. 2014. № 11. С. 2505-2508.
97. Янценецкая М. Семантические вопросы теории словообразования. Томск: Изд-во Томского ун-та, 1979. 242 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діалектологічна матриця «Людина та її риси» у говірках Центрального Поділля

Список умовних скорочень

- Км. – с. Комарів, Вінницький р-н, Вінницька область;
Кк. – с. Кукавка, Могилів-Подільський р-н, Вінницька область;
Рх.-Лс. – с. Рахни-Лісові, Шаргородський р-н, Вінницька області;
Тм. – с. Тиманівка, Тульчинський р-н, Вінницька область;
Хм. – с. Хоменки, Шаргородський р-н, Вінницька області;
Чч. – с. Чечелівка, Гайсинський р-н, Вінницька області;
Чк. – с. Чуків, Немирівський р-н, Вінницька області;
Кр. – смт Кирнасівка, Тульчинський р-н, Вінницька область;
Ів. – с. Іванів, Калинівський р-н, Вінницька область;
ЧГ – с. Чорна Гребля, Бершадський р-н, Вінницька область;
Сб. – Соболівка, Теплицький р-н, Вінницька область;
См. – Сумівка, Бершадський р-н, Вінницька область;
Ус. – Устя, Бершадський р-н, Вінницька область;
Дв. – Довжок, Ямпільський р-н, Вінницька область;
Кс. – с. Ксаверівка, Вінницький р-н, Вінницька область;
Гр. – с. Горишківка, Томашпільський р-н, Вінницька область;
Пс. – с. Писарівка, Вінницький р-н, Вінницька область.

1. Значення слова людина: *л'у/ дина* (Км., Сб., См., Ів., Кс., Гр.), *чo' лo'в' ік* (Кк., Хм., Чч., Пс., Дв., Сб., Ус.), *чоло/ в' ік*, */ ж' інка* (Бр.), *му/ жик*, */ ж' інка* (ЧГ), *моло/ диц'а* (Щр.).
2. Іменник молодь та його відповідники: *моло/ д'ож* (Км., Кк., Чч., Дв., Пс., Сб., Ус., См., ЧГ, Щр., Кс., Гр.), */ молод^{m'}* (Ів.).

3. Ровесник: *ро/ весник* (Км., Сб., См., Ів.), *од/ нол'іток* (Кк., Дв., Сб., Ус., См., ЧГ), *одно/ годки* (Хм., Чч., Кс.).
4. Вагітна жінка: *б'ер'ем'ена* (Км., Бр.), *бе^н/ реме^н/на* (Кк., Чч., Дв., Пс., Сб., См., Ів., ЧГ), *т'аж/ ка* (Хм.), *бру'хата* (Чч.), *б' і/ реме^н:а* (Ус., Кс.), *' / груба / ж' інка, в поло/ жен'її* (Щр., Кс.).
5. Породілля: */ рожен'їца* (Км., Чч., Ус., Кс.), *ро' д'їл'а* (Кк., Чч., Сб.), *поро/ д'їл'а* (Хм., Ів., ЧГ), */ ж' інка шо ро/ дила ди' тину* (См.).
6. Надто повний чоловік: *тов' стун* (Кк., Ус.), *ог/ ромнїй* (Хм.), *у'питанїй, тоу□сто'б'рух* (Чч.), *пу'зан'* (Дв.), */ поунїй, / грубїй* (Сб.), *глад' кїй* (См., Ів., Кс.), *ба/ рило, го/ бреўко* (ЧГ).
7. Непомірно повна жінка: *тоўс/ туха* (Км., Дв., ЧГ), *' жирна* (Кк., Кс.), */ повна / ж' інка* (Хм., Кс.), *тоу□с'та* (Чч., Сб.), */ тушка* (Ус.), *глад' ка* (См., Ів., Кс.), *глад/ ка* (Ів.).
8. Худорлявий чоловік: *ху/ дїй* (Км., Ів., Сб.), *ск' і' лет* (Кк.), *су/ хїй* (Хм., Дв., Кс.), *дра'бина, як коче^нр'га, сухо'ребрїй* (Чч.), *сухо'пердї а, ху'д'ушчїй* (Дв.), *ху/ дан, хрушч* (Ус.), *ху' дїй йак го' пен'ок* (См.), */ гоїдалка* (ЧГ).
9. Худа жінка: */ тр'їска*, (Км., Сб., См., Кс.), *сухо' с'т'їй* (Кк.), *худор/ л'ава* (Хм.), *як ко'ромисло* (Чч.), *су'ха як тр'їска, не^нш'часна*, (Дв.), *сухос/ тої* (Ус.), *ху' да йак / тр'їска* (См.), *ху/ да* (Ів.), */ гоїдалка* (ЧГ).
10. Низькоросла людина: *низ' кїй* (Км.), *карлик* (Кк., Хм.), *як го'пен'ок* (Чч.), *л' іл' і/ пут* (Сб., Ів.), *кур / дупе^нл'* (Дв., Ус., ЧГ), *тара' пул'ка* (См.).
11. Високий чоловік: *ви/ сокиї* (Км., Сб., Ів.), */ дїлда* (Кк., Дв., Сб., Ус., ЧГ, Кс.), *лихо/ дим* (Хм.), *' тичка* (Чч., Кс.), *' рослїй* (Дв., Ів.), *йак ги^е / л'ака* (См.),
12. Висока жінка: *ви/ сока* (Км., Сб.), */ гоїда* (Кк.), *ви/ сока, як дра/ бина* (Хм.), *' дїлда* (Чч., Дв., Ус., ЧГ, Кс.), *йак ги^е / л'ака* (См.), */ росла* (Ів.).

13. Дбайливий господар: *ха/ з'айін* (Км., Чч., Сб., Ус., ЧГ., Кс.), *газда* (Кк.), *ха/ заїн на по' дв' іру* (Хм.), *газ'да* (Дв.), *ха' з'аї* (См.), *хлопот/ ливиї* (Ів.).
14. Дбайлива господиня: *ха/ з'айка* (Км., Чч., Сб., Ус., См., ЧГ, Кс.), *газдин'а* (Кк.), *ха/ з'айка ў / хат'і* (Хм.), *газ'дин'а, шу'бана* (Дв.), *дбай/ лива госпо/ дин'а* (Ів.).
15. Здоровило: *здо/ ровиї* (Км.), *бу' гаї* (Кк., Кс.), *здоро/ вило* (Хм., См., Ів., ЧГ), *ба'рило* (Чч.), *здоро'ван'* (Дв., Ус.), *здоро' везниї* (Сб.).
16. Горбата людина: *гор/ батий* (Км., Чч., Дв., Сб.), *гор' бан'* (Кк., Ус), *сут/ улувата* (Хм.), *л'у' дина гор' бата* (См., Ів.), *гор/ бата* (ЧГ).
17. Людина з витрішкуватими очима: *балу' хатиї* (Кк., Чч., Дв., См., ЧГ, Кс.), *тр'іс/ ката* (Хм.), *го' катиї* (Сб.), *бан'ку/ ватиї* (Ус.), *' гоч' і йак у' жаби* (См.).
18. Косоокий: *косог/ лазиї* (Км., Чч., Ус.), *ко' сиї* (Кк., Чч., Сб.), *косо/ ока* (Хм., ЧГ), ***косоокиї*** (Дв., Ів.), *косо/ гокиї* (Сб.), *с' л'іниї* (См.).
19. Губатий чоловік: *гемба* (Км.), *губан'* (Кк., Ус.), *вар/ гатиї* (Хм.), *ге^мбатиї* (Чч., Сб.), *вар'гатиї* (Дв.), *гу/ батий* (Сб., ЧГ), *ге^м батий* (См., Ів.).
20. Сліпа людина: *с'л'і/ ниї* (Км., Сб.), *сл'іпогокиї* (Кк.), *г темна* (Хм., Ів., Дв.), *не^зрачий* (Чч.), *сл'і/ пак* (Ус., Дв.), *с' л'іна л'у' дина* (См.), *не^ви/ д'ушча л'у/ дина, не^л бачит'* (ЧГ).
21. Чоловік з вусами: *ву/ сатиї* (Км., Хм., Пс., Сб., Ів., Кс.), *ву' сан'* (Кк., Чч., Дв., Ус., ЧГ, Щр.), *з' бакен' бардами* (См.),
22. Людина з відстовбурченими вухами: *ву/ хан'* (Км., Ус.), *клаповухий* (Кк., Хм., Чч., Дв., Сб., Щр., Кс.), *' вуха йак в' зайц'а* (См.), *ву/ хатиї* (ЧГ.), *г маўна* (Бр.).
23. Лисий: *г лисиї* (Км., См., Сб., Ів., ЧГ, Щр., Кс.), *лисм/ ан'* (Хм., Дв.), *голо^мозиї* (Чч., Ус., Кс.), *кучер'равиї* (Дв.),

24. Людина з довгим носом: *довго/ носий* (Км., Кк.), *но/ сатий* (Хм., ЧГ, Сб.), *як жура¹вел'* (Чч.), *доўго¹носик* (Дв.), *йак з¹ лугач* (См.), *но/ сата* (Ів.), *доўго/ н'іс* (Щр.).
25. Людина, яка багато їсть: *об/ жора* (Км., Чч., Кс.), *не^uна/ жера* (Кк., Дв., Ус., См., Сб.), *нена/ жера* (Хм., Пс.), *про/ жора* (Бр.), *не^uна¹жера* (Дв., Гр.), *об/ жера* (Ів.), *гоб/ реўко* (ЧГ), *про/ жера* (Щр.).
26. Неохайний чоловік: *не/ р'аха* (Км.), *зад/ рипаний* (Кк., Ус., Сб.), *капарник* (Хм.), *зама¹зура* (Чч., Пс., Дв., Ів.), *гни/ лиї* (Бр.), *зад¹рипанец'* (Дв.), *йак сви¹ н'а* (См.), *граз/ нул'а* (ЧГ.), *ха/ нига* (Щр.).
27. Неохайна жінка: *ш/ леперка* (Км.), *леї ба* (Кк., Кс.), *ка/ парниц'а* (Хм.), *зад¹рипуха* (Чч.), *не/ р'аха* (Бр.), *зад/ рипана* (Пс.), *зад¹сипанка* (Дв.), *зама / зура* (Ус., Сб.), *замур¹ з'оха* (См.), *нео/ хаї на* (Ів.), *граз/ нул'а* (ЧГ.), */ нехл'уш* (Щр.).
28. Мовчазна людина: *моў/ чун* (Км., Кк., Чч., Дв., Сб., Щр.), *ци^eри/ мон'а* (Хм.), *'тиха* (Чч.), */ мула* (Бр.), */ замкнута* (Пс.), *н'і/ миї* (Ус.), *л'у' дина* *шо мов/ чит' вс'о врем'а* (См.), *моў/ чазна л'у/ дина*, *багац'ко не^u го/ ворит'* (Ів.), *потаї/ на л'у/ дина* (ЧГ),
29. Говіркий, балакучий чоловік: *ба/ з'ікало* (Км.), *говорун* (Кк.), *як та / мел'а* (Хм.), *тара¹даїло*, *пусто¹мел'а*, *тере^uвенишчик* (Чч.), */ терлик* (Бр.), *бала¹кун*, *бала¹кучий* (Дв.), *доўго ја/ зикиї* (Ус.), *тере¹ б' івка* (См.), *гово¹рашчий* (Сб.), *пустомел'а* (Ів.), */ мел'а* (ЧГ.), *тр'іп'ло* (Щр.).
30. Балакуча жінка: *х/ вес'ка*, *па/ т'ака*, *ба/ зарна / баба* (Км., Кс.), *ле^uне^uтуха* (Кк., Чч., Ус., Ів., Щр., Гр.), *язиката х/ вес'ка* (Хм., Пс.), *тринди^eчиха*, *язи^eк'ата* (Чч.), *л'она* (Бр.), *транда¹чиха*, *т'репл' а* (Дв.), *тере¹ б' івка* (См.), *ичебе¹тушка* (Сб.), */ мел'а* (ЧГ).
31. Нероба: *л'ен/ т'аї* (Км.), *ледашчо* (Кк., Пс., Ус., Сб.), *ле/ дашча* (Хм.), *л'ін¹ т'аї*, *леда¹ц'уга* (Чч., Кс., ЧГ), *не/ роба* (Бр., См.), *леда¹ц'уга*, *л'інивий*, *ле¹дача* (Дв., Гр.), *ле/ дачий* (Ів.), *л'іниве^uц'* (Щр.).
32. Пліткарка: *па/ т'ака* (Км.), *язиката* (Кк., Бр., Ус.), *язиката х/ вес'ка* (Хм., Дв.), *язе^uката / фес'ка*, *бри^eхунка* (Чч.), *сп¹ л'етн'іца*

- (Км., Чч., Пс., См., Сб., Щр., Кс.), *нак/ лепниц'а* (Ів.), */ л'она јазу/ ката* (ЧГ.).
33. Той, хто говорить невиразно: *буб/ нити* (Км.), *без/ јазукиј* (Кк., Хм., Чч., Дв.), *'мл'амл'а* (Чч.), *неў/ н'атна* (Бр.), *недороз/ винуте* (Пс.), *бул'ко/ тит'* (Ус.), *бе^uсйа' зике* (См.), *за'йіка* (Сб., Ів.), *не^u/ можна роз'і/ брати шо го/ ворит* (ЧГ.), *бубнит'* (Щр., Кс.).
34. Неуважна людина: *ро/ з':ава* (Км., Кк., Хм., Дв., Ус., Сб., Ів., Кс.), *за'буд'ко* (Чч.), *бам/ була* (Бр.), *роз'ії / в' ітер* (Пс.), *'тава* (Дв.), *рос' т'ер'ане* (См.), *не^uроз/ б' ірна, не^u смиш/ л'она* (ЧГ.), *розд'аў'лака* (Щр.).
35. Повільний у руках чоловік: *ме^uдлений* (Кк.), *н'е / риба н'і м' асо* (Хм.), *непово'роткиї, неповорот'киї, мама'лига* (Чч.), *м' амл'а* (Дв.), *не^uук/ лужий* (Ус., Сб., Щр.), *не^uз' леба* (См.), *по/ в' іл'ниї* (Ів.), */ леїба* (ЧГ.).
36. Повільна в руках жінка: *н'е риба н'і м' асо* (Хм.), *мама'лига* (Чч.), *м' амл'а* (Дв.), *не^uпово/ ротка* (Чч., Ус.), *не^uз' леба* (См.), *не^uпово' ротна* (Сб.), *по/ в' іл'на* (Ів.), */ леїба* (ЧГ.), *не^u укл'ужа* (Щр., Кс.).
37. Невихована людина: *хам/ ло* (лайливе) (Км., Кк., Чч.), *мур'ло, не^uвос'питаний, бам'була* (Чч.), */ турок* (Бр.), *мур'ло, не^uў'чена* (Дв., Гр.), *груб' і/ йан* (Ус.), *не^uобра' зоване* (См.), *бид' ло* (Сб.), *ле^u/ дача, не^uслух/ л'ана* (ЧГ.), *' хам* (Щр.).
38. Людина, яка часто плаче: */ н'ун'а* (Км., См., Щр., Кс.), *плакса* (Км., Кк., Чч., Ус., Сб.,), *лег^xко/ духа* (Хм.), *'р'ова, плак'с'ії, ри^eвун* (Чч.), */ н'ун'і розпустила* (Бр.), *багатос'л'ізка* (Пс.), *плак'сива* (Дв., Гр.), *пла/ ксун* (Ів.), *мн'ахкосер/ дешна, допус/ каје вс'о до / серц'а* (ЧГ.).
39. Весела людина: *ве^u/ селиї* (Км., Дв., Сб., Ів., Кс.), *веселун* (Кк., Чч., Ус., ЧГ., Щр.), *веселиј чо'л'о/ в' ік* (Хм.), *хо'хо'л'тун, шутк' іў'ливиї* (Чч.), *см' іш'ко* (Дв.), *дурносм' іх* (См.).

40. Пихата, чванлива людина: *самоза/ коханий* (Км.), *недобра* (Кк.), *зада'вака* (Чч.), *без/ л'удкуватий* (Пс.), *чван'ко* (Дв., Ус., Щр), *ч' ван'ка* (См., Ів.), *гор' д' ак* (Сб.), */ горда* (ЧГ.).
41. Жартівник: *шут/ н' ік*, (Км., Кк., Щр.), *јумо^ур' іст*, *по^ус'м' ішник* (Чч.), *весил'/ чак* (Бр.), *см'іш'ко*, *'кадр* (Дв.), *см' іш' на л'у' дина* (См.), *шут' ливиї* (Сб.), *шу/ ткар* (Ів.), *ве^усе^у/ лун* (ЧГ.).
42. Сердита, непривітна людина: *сер/ дитий* (Км.), *недобра* (Кк.), *н'іх/ то не / годен јі'јі дого/ дити* (Хм.), *бурко^утун*, *си^ер'диб' іда* (Чч.), *без/ л'удкуватий*, *неми/ л'ашчиї* (Пс.), *кис'л'ак* (Дв.), *' бурк' іс* (См.), *бо^усур' ман* (Сб.), */ нервина* (Ів.), *набусур/ ман'ана* (ЧГ.), *бур' моса* (Щр.).
43. Ледар: *л'ен'т'ай*, *' ледар* (Км.), *ле^удац'уга* (Кк., Дв., Ус., Чч.), *гнил/ иї* (Хм., Бр.), *ле^и'дашчо* (Чч., Сб., Щр.), *л'ін'т'ай*, (Чч., ЧГ, Кс.), *гни/ лиї* (Бр.), *ле^у/ дачий* (Пс.), *не^у/ роба* (См.), *ле^у' дашчо* (Сб.), *ли^е / дачиї* (Ів.).
44. П' яниця: *ал/ каш* (лайливе) (Км., Чч., Ус., См., Щр.), *п' аниц'а* (Кк.), *алко/ гол'ік* (Хм., Пс, Сб, Бр, ЧГ, Кс., Гр.), *се^и'н'ак*, *про'пой'а* (Чч.), *пи/ йак*, *алко/ гол'ік* (Бр.), *алко/ гол'ік* (Пс.), *'п'яниц'а* (Дв., См., Ів., Щр.).
45. Непосида, енергійна людина: *ши/ байголова* (Км.), *непос'еда* (Кк.), *непоси/ дучий* (Хм., Ус., См., Ів., Щр.), *ви^ер'тун* (Чч.), *жи/ вуча* (Пс.), *не^упоси'д'ушчий* (Дв., Кс., Сб.), */ хитра, про/ ворна* (ЧГ.),
46. Пестун: *мазун* (Кк., Чч., Ус., Сб., Ів., ЧГ, Щр.), */ маз'а* (Хм.), *п' ід'лизник* (Чч.), *розмаз/ н'а* (Пс.), *ве^ире^и'дун* (Дв.), *ма' зунчик* (См.), *пус/ тун* (ЧГ).
47. Пестунка: *мазунка* (Кк., Ів., ЧГ, Щр., Чч., Гр.), *ма/ зуха* (Хм.), *п' ід'лизниц'а* (Чч.), *ве^ире^и'дунка* (Дв.), *ма/ з'оха* (Ус., Кс.), *пес' тунка* (См.), *ма' з' ошка* (Сб.).
48. Той, хто бешкетує: *бе^уш/ кетник* (Км., Хм., Чч., См., Ів.), *ши/ байголова* (Км.), *збитошн'ік* (Кк., Дв., Кс.), *зби^ел'тошник* (Чч., Сб.,

- Ус.), *шк' ід/ ник* (Бр.), *бан/ д'ім* (Пс.), */ збиток, збит/ ковий* (ЧГ, Кс.), *'шкодник, хул'і ган* (Чч., Щр.).
49. Бешкетниця: *бе"ш/ кетниц'а* (Км., Кк., См., Ів.), *непоси' д'ушча* (Хм.), *ш'кодниц'а* (Км., Чч., Дв., Сб., Щр.), *шк' ід/ ниц'а* (Бр.), *зби/ тошниц'а* (Пс.), */ шкодн'іца* (Ус.), */ збиток* (ЧГ.), *хул'і ганка* (Щр.).
50. Егоїст: *его/ йіст* (Км., См.), *самол'уб* (Кк., Дв., Сб., См., Ів.), *само^ул'уб* (Чч., Ус., Щр.), *само/ л'убиц'* (Пс.), *само/ л'убец'* (ЧГ.).
51. Дуже схожий на когось: */ коп' йа* (Км., Кк., Чч., Пс., Дв., Ус., См., Сб., Ів., ЧГ, Бр.), *як / капл'а во/ ди* (Хм.), *як з 'ока 'винау* □ (Чч.), */ схож' і їд/ на на / другого* (ЧГ.), *дв' і ' капл'і во' ди* (Щр.).
52. Хвастлива людина: *хвал' ко* (Км., Кк., Чч., Бр., Пс., Дв., Ус., Сб., Щр.), *хвас'тун* (Чч., Ів.), *хваст'ко* (См.), *' л'убит' фа' литис'а* (ЧГ.).
53. Скупа людина: *скупер/ д'ай* (Км., Бр., Дв., Ус., Сб.), */ жадна л'у' дина* (Хм), *жмот, жлоб, скупе^рд'ага* (Чч), *'жадний* (Дв.), *скупо/ д'ага* (См.), *ску/ пий* (Ів.), *ску/ па, / скрага* (ЧГ.), *' жад'іна* (Щр.).
54. Той, хто має заздрість до когось: */ заздр'існий* (Км.), *лу/ кава* (Хм.), *за'видне 'око* (Чч.), */ заздр'існа* (Бр.), *за/ в' існ'ік* (Пс.), *за'висниц'а, лу'кавий* (Дв.), *за/ в' існ'іца* (Ус., Щр.), *зазд' риве 'гоко* (См.), *' заздр' ісливий* (Сб.), *за/ вислива л'у/ дина* (Ів.), */ заздр'іслив' і / л'уди* (ЧГ).
55. Уперта людина: *в/ пертий* (Км., Сб., Ів., ЧГ), *як / бик в/ перта, в/ пертий* (Хм., Пс.), *як о'сел, як ба'ран, впи^рт'уха* (Чч.), *у'перт'ух* (Дв.), *о/ сел* (Ус.), *у' перта йак сви' н'а* (См.), *в' ісл'ук* (Щр.).
56. Людина, яка довго пам' ятає зло: *зло/ памйатний* (Км., Чч, Хм., Бр., Дв., Пс., Ус., См., Сб., Ів., Щр., Кс.), *злов'редний* (Чч.), *доўго/ памн'атна* (ЧГ.).
57. Хитра людина: */ хитрий* (Км., См.), *хитрун* (Кк., Бр., Пс., Дв., Ус., См., Сб., Ів., Гр.), *хит/ рунка* (Хм.), *хи^ет'р'уга* (Чч.), *не/ добра людина* (Бр.), */ вйортка* (ЧГ), *хи^етрун* (Щр., Чч.).

58. Той, хто підлабузнюється до когось: *п' ід/ лиза* (Км., Кк., Чч., Бр., Пс., Дв., Ус., Сб., Кс., Гр.), *п' ід/ лизник* (Хм., Чч.), *п' ідла' бузник* (См., Ів., ЧГ, Щр.).
59. Задирака: *задирка* (Кк., Сб., Ів., Щр.), *ци^ери^е/ мон:ик* (Хм.), *заб' і'јака* (Чч.), *за'дирастий, за'чена* (Дв.), *за/ диристий* (Ус.), *зади^е рака* (См.), *зада/ вака* (ЧГ, Кс.), *зади' рака* (Щр.).
60. Донощик: */ јаб' іда* (Км., Кк., Кс., Ус.), */ јаб^еда* (Хм.), *сту^кач* (Чч.), *ш' іст'орка* (Бр.), */ кур'ачиј до/ ношчик* (Пс.), *јабеда, не^уре^уношчик* (Дв.), *до' ношчик* (Чч., См.), *јабе^уда* (Сб.), *на/ с'етка* (Ів.), *гобл'іс/ т'івиї* (ЧГ.), *ш' іс' т'ора* (Щр., Кс.).
61. Хлопець-підліток: *х/ лопец'* (Км.), *хлопчина* (Кк.), *паруб/ чак* (Хм., Чч., Ів.), */ парубок* (Бр., Дв., Ус., Щр., Кс.), *не^удо'росток* (Дв.), *хлоп' чур* (См.), *'п' ідл' іток* (Сб.), */ п' ідросток* (ЧГ).
62. Дівчина-підліток: */ д'іўка* (Км., Кс., Ус.), *малол'етка* (Кк.), *д'іў' чук* (Хм., Чч., См., Бр.), *д'іў/ ча* (Бр.), *д'іўчина* (Дв.), *'п' ідл' іток* (Сб.), */ п' ідросток* (ЧГ), *д'івчина* (Щр.).
63. Людина, що намарно витрачає кошти: *тран/ жира* (Км., Кк., Кс., Чч., Пс.), *марнот/ рат* (Хм., Бр., Ус., Кс., Щр.), *рост'рин'кувач* (Чч.), *еконо' м' іст* (См.), *рост' ратник* (Сб.), *па/ рил'ник* (Ів.), *неро/ шчотлива* (ЧГ).
64. Той, хто розлучився з жінкою: *роз/ луче^уний* (Км.), *розв' ід/ ник* (Кк., Кс., Хм., Бр., Пс., Дв., Ус., См., Ів., ЧГ, Щр., Гр.), *розлу' чиўс' а* (Сб.).
65. Та, хто розірвала шлюб з чоловіком: *роз/ луче^уна* (Км.), *розв' ід/ ниц'а* (Кк., Хм., Чч., Пс., Дв., Ус., См., Ів., ЧГ, Щр., Кс., Гр.), *розв' ід'онка* (Бр.), *роз'ійшлас'* (Сб.).
66. Безцеремонна людина: *хам, хам/ ло* (Км.), *бе^устидн'ік* (Кк.), *по/ в' іл'на* (Хм.), *бам'була* (Чч.), *безнар/ дон:а* (Бр., См., Кс.), *без/ лабурна* (Пс.), *зух'валиї* (Дв., Щр.), *зух/ вале^уц'* (Ус.), *бесе^уре^у мона* (Сб.), *не^у/ чван'ка* (Ів.), *зух/ вала л'у/ дина* (ЧГ.).

67. Ровесник: *одно' л'іток* (Км., Бр., Дв., Ус., См., Сб., Щр. Гр.),
одно/ годок (Хм., Кс.), *одно^у р'ічка* (Чч.), *ро^в' есник*, *од/ нол'ітка* (Ів).